

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Kontrollia ja mahdollisuuksia:

työntekijöiden, sosiaalityöntekijöiden ja
asiakkaiden näkemyksiä perhekuntoutusyksikön
toiminnasta

Pakkala, Tarja & Sokkanen, Kirsi

Laurea-ammattikorkeakoulu
Hyvinkää

Kontrollia ja mahdollisuuksia:
työntekijöiden, sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden nä-
kemyksiä perhekuntoutusyksikön toiminnasta

Pakkala, Tarja
Sokkanen, Kirsi
Perhekeskeisen varhaiskasvatuksen
kehittäminen ja johtaminen,
Sosiaaliala Yamk
Opinnäytetyö
Kesäkuu, 2015

Tarja Pakkala

Kirsi Sokkanen

Kontrollia ja mahdollisuuksia: työntekijöiden, sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden näkemyksiä perhekuntoutusyksikön toiminnasta

Vuosi

2015

Sivumäärä

58

Opinnäytetyö toteutettiin erään lastensijaishuoltolaitoksen perhekuntoutusyksikössä. Tutkimuksen tarkoituksena oli kerätä tietoa eri tahojen näkemyksistä kyseisen perhekuntoutusyksikön toiminnasta tarkastelemalla, millaisia merkityksiä toiminnalle annettiin ja miten eri tahojen näkemykset erosivat toisistaan. Opinnäytetyö on kvalitatiivinen tapaustutkimus, jonka aineisto kerättiin teemahaastatteluin. Tutkimusaineisto koostuu seitsemän perhekuntoutusyksikön työntekijän, kolmen lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja kahdeksan asiakkaan haastattelusta. Tutkimuksen aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Opinnäytetyö sijoittuu lastensuojelun ja perhekuntoutuksen kontekstiin. Teoreettisena viitekehyksenä on osallisuus, arjen hallinta ja vuorovaikutus.

Vallan ja kontrollin käsite on keskeisenä teemana tutkimustuloksissa. Valta on aina vahvasti läsnä sosiaalityössä, mutta sitä voidaan myös hyödyntää positiivisella tavalla työskentelyssä. Valta-asetelma korostuu lastensuojelussa, jossa toimenpiteet ovat aina interventio perheiden elämään. Kaikkien tahojen näkökulmasta tutkimuksen kohteena olevan perhekuntoutusyksikön toiminnassa korostuu työskentelyn intensiivisyys ja kontrolli. Asiakkaat kokivat tulleen perhekuntoutusyksikköön pakotettuina ja sääntöjen hallinneen siellä oloa. Viranomaisten näkökulmasta työskentelyn intensiivisyys oli välttämätöntä, jotta asiakasperheiden tilanteista saadaan mahdollisimman kattava käsitys. Toisaalta kaikki tahot kokivat, että perhekuntoutus oli asiakasperheille mahdollisuus uuteen alkuun.

Asiakkaiden motivaatioon ja työskentelyyn sitoutumiseen vaikuttivat asiakkaaksi tulon lähtökohdat ja palvelun oikea-aikaisuus. Vaikka asiakkaat kokivat työskentelyn pakkona, he olivat kuitenkin saaneet apua ja tukea omaan tilanteeseensa perhekuntoutuksesta. Asiakkaiden motivaatioon vaikuttivat positiivisesti perhekuntoutuksen räätälöintimahdollisuudet, jolloin jakson pituus ja käytetyt työmenetelmät määräytyivät yksilöllisesti perheiden tarpeita vastaamaan. Henkilöstöä pidettiin merkittävänä asiana toiminnassa jokaisen eri tahon näkökulmasta. Työntekijät pitivät tärkeänä erilaista osaamista ja hyvää ryhmähenkeä. Sosiaalityöntekijät puolestaan arvostivat perheosaston henkilökunnan vankkaa ammattitaitoa asiakkaiden kanssa työskennellessään sekä yhteistyössä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Asiakkaat kokivat, että työntekijöitä oli helppo lähestyä, heille voi puhua huolistaan ja heiltä sai apua ja tukea tarvittaessa.

Asiasanat: perhekuntoutus, arjen hallinta, vuorovaikutus, valta-asetelmat, tapaustutkimus

Tarja Pakkala

Kirsi Sokkanen

Control and Opportunities: Opinion of Family Rehabilitation Unit Workers, Social Workers and Clients

Year

2015

Pages

58

This thesis has been carried out in the family rehabilitation unit of a child welfare department. The aim of this thesis is to collect opinions from different sections within the family rehabilitation unit in order to find out what kind of meanings they give to functions and how these opinions vary. This thesis was done as a qualitative case study using the method of theme interview. The research material consist of interviews of seven workers of the family rehabilitation unit, three child welfare social workers and eight clients of the family rehabilitation unit. The research material was analyzed using material-oriented content analysis. The context of this thesis is child protection and family rehabilitation. Inclusion, everyday management and interaction construct the theoretical framework of this thesis.

The central themes of the research are authority and control. Authority is always present in social work, but it can also be used in a positive way in work. There is always an element of authority in child protection, because every action is an intervention into family life. Every actor in this thesis underlines the intensity and control of family rehabilitation. Clients experienced that they have been forced to come to the family rehabilitation unit and that the rules were dominant. Authorities thought that intensity of rehabilitation was necessary, because it helps them to find out as much information as possible about families. On the another hand, every actor in this thesis thought that family rehabilitation was a possibility for a new start for clients.

The reasons for becoming a client and the timing of the service affected the clients' motivation and commitment to the rehabilitation. Clients had received help and support in their situations even though their experience was that they were forced into the rehabilitation. The possibility to customize rehabilitation affects the motivation of clients positively, because the length of rehabilitation and working methods were determined individually for the family needs. Everyone interviewed thinks that personnel play a meaningful role in family rehabilitation. Workers emphasized different skills, knowledge and good team spirit. Social workers appreciated the personnel's professional skills in working with clients and social workers. Clients thought that it was easy to approach personnel, talk about their worries with them, and they were given help and support if needed.

Keywords: family rehabilitation, everyday management, interaction, authority, case study

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Perhetyö ja perhekuntoutus osana lastensuojelua	9
2.1	Lastensuojelun avohuolto ja sijaishuolto	10
2.2	Perhetyö ja perhekuntoutus	12
2.3	Tutkimuksen kohteena oleva perhekuntoutus	15
3	Perheosaston yhteinen arki	16
3.1	Yhteisö perhekuntoutuksessa	17
3.2	Osallisuus ja asiakaslähtöisyys	18
3.3	Vuorovaikutus vanhemman ja lapsen välillä	19
3.4	Arjen hallinta	20
4	Tutkimuksen toteuttaminen	22
4.1	Tutkimustehtävä	22
4.2	Tutkimusmenetelmä	23
4.3	Aineiston hankinta	24
4.4	Aineiston analyysi	26
4.5	Eettisiä kysymyksiä	29
5	Aineiston kuvaus ja analyysi	31
5.1	Asiakasprosessi	32
5.2	Arki perheosastolla	35
5.3	Henkilöstön merkitys toiminnalle	36
6	Johtopäätökset	37
6.1	Valta-asetelmat	38
6.2	Näkemyksiä työmallista	39
6.3	Henkilöstön merkitys	42
6.4	Sitoutuminen työskentelyyn	44
7	Pohdinta	45
	Lähteet	49
	Kuviot	53
	Liitteet	54

1 Johdanto

Huoli lasten ja perheiden pahoinvoinnista ja erityisesti sen lisääntymisestä on saanut aikaan erilaisten työskentelymuotojen tarkastelun, jolloin on kehitelty erilaisia perhekeskeisiä sosiaalityön muotoja. Perhetyö on ollut yksi askel kohti perhekeskeistä työskentelyä. Perheenjäsenten ongelmat ja oireet on nähty osana perhesysteemiä, ja ne nähdään ongelmana perheen sisäisessä vuorovaikutuksessa. Tämän myötä perhetyötä on kehitelty niin kotiin tehtävän työn kuin ennaltaehkäisevän työn muodossa sen sijaan, että lapsia tarvitsisi ottaa huostaan. Yksi suurimmista muutoksista on se, että nykyisin ei enää tehdä työtä perheelle vaan yhdessä perheen kanssa. (Kuronen & Lahtinen 2010, 70-71.) Väärälän (2010) mukaan (ks. Rönkkö & Rytönen 2010, 32) hyvinvointipalveluilla voidaan vastata niiden perheiden vaikeuksiin, jotka tarvitsevat erityistä tukea. Monimuotoisia ja erilaisia palvelumuotoja puolestaan tarvitaan syrjäytymisen ja eriarvoisuuden ehkäisemiseksi. Kaikille perheille tarkoitettujen hyvinvointipalveluiden rinnalle tarvitaan korjaavia, erityiskysymyksiin kehitettyjä työmuotoja.

On tärkeää, että perhetyötä ja -kuntoutusta lähdetään kehittämään siten, että ne vastaavat entistä paremmin perheiden tarpeisiin. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tuoda esille eri tahojen näkökulmia ja kehittämisajatuksia yhden perhekuntoutusyksikön toiminnasta. Tutkimusta varten on haastateltu perhekuntoutuksen työntekijöitä, sosiaalityöntekijöitä sekä asiakasperheitä. Opinnäytetyö on tapaustutkimus ja sen aineisto on kerätty teemahaastatteluilla. Tutkimuksessa ei mainita tutkittavan kohteen nimeä tai paikkakuntaa, jotta haastateltavien anonymiteetti säilyy. Tutkimusluvan saaminen myös edellytti tutkimuskohteen nimen ja paikkakunnan salaamisen. Tutkittavasta kohteesta puhutaan myöhemmin tässä työssä nimellä perheosasto.

Tutkimukseen osallistuneilla työntekijöillä oli työkokemusta perheosastosta alle vuodesta viiteen vuoteen. Työntekijöillä oli työkokemusta lastensuojelusta muutamasta vuodesta reilusti yli 20 vuoteen. Haastatellut sosiaalityöntekijät olivat olleet mukana muutamassa asiakastapauksessa, joissa perheitä oli sijoitettu yksikköön. Sijoitusten taustalla olivat olleet päihteet, mielenterveysongelmat, väkivalta ja vanhempien jaksaminen. Tutkimukseen osallistuneista asiakasperheistä kaikilla oli jaksolla mukana yksi lapsi. Lapset olivat iältään vastasyntyneestä kouluikäisiin. Suurimmalla osalla perheistä lapsi oli alle vuoden ikäinen. Haastatelluista asiakkaista kaksi oli miehiä ja kuusi naista. Kaksi vanhemmista oli ollut jaksolle tullessaan etävanhempana ja muutaman lapsi oli ennen yksikköön tuloa sijoitettuna hetken aikaa muualla. Näiden sijoitusten syynä olivat päihteet, mielenterveysongelmat ja vanhempien jaksaminen. Haastatelluista puolella oli jakso päättynyt ja jaksolla olevista yhdellä oli käynnissä kotityöskentely ja yksi oli juuri siirtymässä jälkijaksolle kotiin.

Tässä tutkimuksessa liikutaan lastensuojelun ja perhetyön aihepiirin ympärillä. Luvussa kaksi avataan näitä käsitteitä ja kerrotaan perhekuntoutuksesta. Tutkimuksen kohteena olevan perheosaston toimintaan liittyy läheisesti käsitteet yhteisöllisyys, osallisuus, arjen hallinta ja vuorovaikutus, joista kerrotaan seuraavassa luvussa. Neljännessä luvussa käsitellään tutkimuksen toteuttamista ja käydään läpi tutkimuskysymykset. Tutkimustuloksia esitellään luvussa viisi ja johtopäätökset käydään läpi luvussa kuusi.

Lastensuojelua ohjaavaa lastensuojelulakia päivitetään säännöllisesti vastaamaan lapsiperheiden tarpeita. Myös uudessa, 1.4.2015 voimaantulleessa sosiaalihuoltolaissa (30.12.2014/1301) on kiinnitetty huomiota hyvinvointiin sekä palveluiden laatuun ja oikea-aikaisuuteen. Lain tarkoituksena on edistää ja ylläpitää hyvinvointia sekä sosiaalista turvallisuutta, vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta, turvata yhdenvertaisin perustein tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut sekä muut hyvinvointia edistävät toimenpiteet, edistää asiakaskeskeisyyttä sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa sekä parantaa yhteistyötä sosiaalihuollon ja kunnan eri toimialojen sekä muiden toimijoiden välillä.

Himasen (2012) mukaan ihmisten hyvinvointia lisäävät autonomia, sosiaaliset suhteet ja merkityksellinen tekeminen. Hyvinvointiyhteiskunnassa tarkoituksena on vastuullistaa ja aktivoida ihmisiä toisistaan välittämiseen. Pessi ja Seppänen (2011, 288, 292.) puolestaan toteavat, että yhteisöt ja yhteisölliset suhteet ovat osa hyvinvointia. Yhteiset ja jaetut intressit saavat ihmiset toimimaan yhdessä ja muodostamaan yhteisöjä.

Erityisesti perheiden hyvinvointi on heikentynyt Suomessa ja 1990-luvun laman jälkeiset poliittiset päätökset näkyvät vasta nyt. Lapsiköyhyys, lastensuojeluasiakkaiden määrä ja lasten huostaanotot ovat kasvaneet. Perheiden tukena olevat palvelut ovat ohentuneet ja kaventuneet eikä tukea tarvitseva perhe enää välttämättä saa tarvitsemaansa apua. (Vaarama 2011, 17, 20-21.) Pitkittynyt työttömyys ja eläminen vähimmäisetuuksien varassa aiheuttavat köyhyyttä. Lapsiperheiden köyhyyttä lisää naisten huono asema työmarkkinoilla sekä yksinhuoltajuuden kasvu pikkulapsiperheissä. (Julkunen 2006, 228-229.)

Tällä hetkellä sosiaalityössä pidetään tärkeänä perhe- ja lapsikeskeisyyttä. Lastensuojelua on lähdetty kehittämään siihen suuntaan, että lapsi voisi olla mahdollisimman pitkään oman biologisen perheensä kanssa. Forsbergin, Ritala-Koskisen ja Törrösen (2006, 5-7) mukaan lapsilähtöisyys on viime vuosina ollut yksi suurinta kiinnostusta herättäneistä aiheista sosiaalityön kentällä. Keskustelu lapsen näkymättömyydestä sosiaalityössä on viime vuosina saanut aikaan lapsen ja lapsuuden esille nostamisen, jolloin keskiössä on yksilöllinen huomioiminen ja kohtaaminen. 2000-luvulla lasten yhteiskunnallinen asema on tullut Suomessakin näkyvämmäksi ja vuonna 2005 Suomeen perustettiin ensimmäinen lapsiasiavaltuutetun virka.

Muukkonen (2008, 147, 152-153) määrittelee lapsikeskeisyyden siten, että asiakkailla on asiakkuudessa oikeus toimijuuteen ja erityiseen suojeluun ja että lapsiväestö saa oikeudenmukaisen osuuden yhteiskunnan voimavaroista. Asiakasprosessissa lapsi huomioidaan erityisesti ja lapsikeskeisyys vaikuttaa siihen, millaiseksi asiakasprosessi halutaan rakentaa ja miten kohtaamistyö halutaan tehdä. Asiakasprosessi koostuu erilaisista tapaamisista, neuvotteluista, arvioinneista ja päätöksistä, jolloin sosiaalityöntekijän tulee huolehtia sekä lapsen että vanhemman osallisuuden säilymisestä prosessissa.

Perhekeskeisyyteen liitetään usein ajatus siitä, että synnyinperhe olisi lapselle paras kasvupaikka. Perheen etu nähdään myös lapsen etuna. Tällöin lapsi nähdään perheen omaisuutena. Perheen ongelmat voidaan myös nähdä sisäisinä ongelmina, joihin muut eivät voi puuttua. Tällaisen ajattelutavan mukaan perhe on oma yksikkönsä, eikä perheenjäseniä nähdä yksilöinä. Sosiaalityössä pohditaankin toisinaan, kuka on asiakas. Onko se lapsi, lapset, vanhempi, vanhemmat vai kenties koko perhe? (Pohjola 2010, 36.) Perhetyössä, sekä sosiaalialan työssä yleensä, työn yhtenä lähtökohtana voidaan pitää lapsilähtöisyyttä ja lapsikeskeisyyttä.

Useimmiten perheiden kanssa tehtävän työn tarkoituksena on tukea vanhemmuutta, jotta huostaanotoilta välttyttäisiin. Joskus lasten huostaanotto voi kuitenkin olla perhetyön tarkoituksena, vaikka sitä ei suoraan sanottaisikaan. Työskentelyn tavoitteena voi olla myös lasten koulunkäynnin tukeminen, vanhemmuuden arviointi, lasten kasvuympäristön turvaaminen, perheen tukeminen ongelmista selviämiseksi ja omien voimavarojen löytämiseksi. (Kuronen & Lahtinen 2010, 74-75.) Kun perhetyön tarkoituksena on muutoksen hakeminen perheen toimintaan, kuten vanhemmuuteen, lasten asemaan tai kasvattamiseen, puhutaan kuntouttavasta perhetyöstä. Tällöin perhetyötä voidaan tehdä äkillisen kriisin seurauksena lyhytaikaisesti tai pitkittyneeseen kriisiin perheen kuntouttamiseksi. (Heino 2008, 46.)

Työskentely perheiden kanssa saattaa olla haastavaa ja se vaatii työntekijöiltä vahvaa ammatillista osaamista. Lastensuojelun toimenpiteet ovat aina jonkinlainen interventio perheen elämään, jolloin perhe ei yleensä ole osallisena työskentelyssä omasta halustaan. Tämän johdosta työskentelyssä on mukana jännitteitä ja valta-asetelmia.

Perheiden kanssa työskentelevien tulee tasapainoilla työssään erilaisten asetelmien välillä. Ensinnäkin on tuen ja kontrollin välinen jännite. Toisekseen työntekijöiden tulee tasapainoilla vanhempien kanssa työskentelyn ja lastensuojelun välillä. Lisäksi työtä tehdään asiakasammattilainen asetelmassa, joka tuo lojaalisuutta ja ammatillista vastuuta samaan aikaan. Perheiden kanssa tehtävässä työssä on myös olemassa jännite vapaaehtoisuuden ja avun pyytämisen veloitteen välillä. Näkemykset ja odotukset palvelun käyttäjien ja ammattilaisten välillä voivat olla ristiriitaisia keskenään. Kaiken tämän lisäksi työntekijöiden tulee tasapai-

noilla läheisyyden ja ammatillisen etäisyyden välillä suhteessa perheisiin ja perheenjäseniin. (Kuronen & Lahtinen 2010, 75.)

2 Perhetyö ja perhekuntoutus osana lastensuojelua

Lastensuojelun voidaan sanoa yleisellä tasolla olevan lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien edistämistä ja turvaamista. Mikäli ennaltaehkäisevä perhetyö ei riitä perheen kasvatustehtävän tukemiseen, siirrytään lastensuojelun asiakkuuteen. Lastensuojelu ulottuu kasvuolojen kehittämisestä huostaanottoon ja se pitää sisällään lastensuojelutarpeen selvittämisen, avohuollon, perhe- ja laitoshuollon sekä jälkihuollon. (Bardy 2009, 11, 39.) Lastensuojelu on lakisääteistä toimintaa ja sitä on viime vuosina päivitetty aktiivisesti. Lain tarkoituksena on turvata lasten oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelulaki velvoittaa kuntia edistämään lasten ja nuorten hyvinvointia tukemalla vanhempia kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelua ovat ehkäisevän lastensuojelun järjestäminen, kun perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana, sekä avohuollon tukitoimet, kiireellinen sijoitus ja huostaanotto. (Lastensuojelulaki 2007, 2, 3, 4:1.) Perhetyö on yksi lastensuojelun työmuodoista. Sitä tehdään ennaltaehkäisevänä työnä sekä lastensuojelun avo- että sijaishuollossa. Perhetyötä voidaan tehdä perheen omassa kodissa tai se voi olla myös perheen laituskuntoutusta. (Kuvio 1.)

Kuvio 1. Perhekuntoutuksen sijoittuminen lastensuojelussa

Yksi perhetyön haasteista on se, miten oikeutetaan yhteiskuntaa puuttumaan perheen yksityisyyteen. Aihetta voidaan lähestyä lapsen oikeuksien kannalta, mutta myös eettisten periaatteiden kannalta, joissa huomio on vanhempien ja viranomaisten välisissä suhteissa. (Hämäläinen 2011, 47–48.) Lakisääteiset ehdot perheen yksityisyyteen liittyen on tarkasti määritelty. Esimerkiksi lastensuojelulaissa tällaisia ovat lastensuojeluilmoituksen teko ja huostaanotto. Moraalinen oikeus perheinterventiosta voidaan perustella suoraan lastensuojelulailla. Lastensuojelulaissa määritellään myös intervention rajat, joiden puitteissa perhetyötä voidaan tehdä. Lastensuojelutyö on sidoksissa hyvinvointivaltioon ja vallitsevaan palvelujärjestelmään. Siihen vaikuttavat yhteiskunnan poliittiset, taloudelliset ja kulttuurilliset ehdot. (Hovi-Pulsa 2011, 67.)

2.1 Lastensuojelun avohuolto ja sijaishuolto

Ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla ja huoltajilla. Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata kaikkien lasten oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lain mukaan lastensuojelun tulee tukea vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kehityksestä vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja hoidossa. (Lastensuojelulaki 2007, 1:1, 1:2.)

Lastensuojelun avohuollon tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön kasvatuskykyä ja mahdollisuuksia. Avohuollon tukitoimiin on ryhdyttävä viipymättä mikäli lapsen kasvuolosuhteet vaarantuvat tai jos ne eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Avohuollon tukitoimiin tulee myös ryhtyä, mikäli lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Avohuollon tukitoimina voivat olla muun muassa tuki lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen, lapsen taloudellinen tukeminen, lapsen kuntoutumista tukevat hoito- ja terapiapalvelut sekä perhetyö. (Lastensuojelulaki 2007, 7:34, 7:36, 7:37.)

Mikäli puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä, tai lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa vakavasti omaa terveyttään tai kehitystään, tulee lapsi Lastensuojelulain (2007) mukaan ottaa sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestää hänelle sijaishuolto. Huostaanottoon ja sijaishuoltoon voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos sijaishuollon katsotaan olevan lapsen edun mukaista ja mikäli avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia, tai jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuolto järjestetään perhe- tai laitoshoitona tai muulla lapsen tarpeita edellyttämällä tavalla. (Lastensuojelulaki 2007, 9:40, 10:49:1–2.)

Lastensuojelun palvelujärjestelmään kuuluu monenlaista perhetyötä. Perhekohtaista lastensuojelua on avohuollossa sosiaalityöntekijän tekemä lastensuojelutarpeen selvitys, jonka perusteella perheelle etsitään tarvittavia tukimuotoja. Myös lapsen kiireellinen sijoitus on perhekohtaista lastensuojelua. Perhetyön tavoitteena on perheen tukeminen ja kuntouttaminen vaikeassa elämäntilanteessa. Perhetyötä tehdään usein perheen kotona, jossa perhetyöntekijä tapaa lasta ja perhettä. Työ on suunnitelmallista ja tavoitteellista perheen tilanteen selvittelyä. (Vilén, Hansen, Janhunen, Kytöpuu, Salo, Seppänen, Seppänen & Tapio 2010, 32.)

Myös Hovi-Pulsa (2011, 64) toteaa, että perhetyötä voidaan tehdä useissa eri vaiheissa lastensuojeluprosessin aikana. Perhetyö saattaa olla perheen ensimmäinen avohuollon tukimuoto, jonka tavoitteena näyttäisi olevan lapsen sijoituksen ehkäisy perheen itsenäistä selviytymistä ja vanhemmuutta tukemalla. Haastavimmillaan perhetyö saattaa olla ennen huostaanottoa tehtävää työtä, jolloin mukana voi olla vanhempien vakavia ongelmia, kuten päihde- ja mielenterveysongelmia. Tällöin perhetyön tavoitteena saattaa olla näytön hakeminen huostaanoton perusteeksi tai se voi olla perheen valmistelemista huostaanottoon. Perhetyötä voidaan tehdä myös huostaanottoa purkaessa, sillä uusimmassa lastensuojelulaissa tavoitteena on perheen jälleenyhdistäminen. Tällöin perhetyöllä tavoitellaan perheen yhteisen arjen uudelleen löytymistä.

Lapsen ollessa sijoitettuna esimerkiksi lastensuojelulaitoksessa tai perhehoidossa, voidaan perheen tilannetta sijoituksen aikana selvittää perhetyön avulla. Sijoituksen aikana voidaan myös arvioida perheen tilannetta, tarjota väliaikaista huolenpitoa tai kuntouttaa perhettä. Lapsi voi olla sijoitettuna avohuollon tukitoimena tai kiireellisesti huostaanotettuna. (Vilén ym. 2010, 32.)

Perheitä voidaan auttaa ja tukea kasvatustehtävässään perhekuntoutuksella. Kuntoutus on yleisnimitys tavoitteelliselle toiminnalle, ja siihen liittyy ajatus tulevaisuudesta, voimavarojen ja ratkaisujen löytymisestä. Kuntoutus on tavoitteellista toimintaa, ja sillä pyritään parantamaan ihmisen toimintakykyä ja osallistumismahdollisuuksia. Nykyään kuntoutus ei ole ainoastaan työkykyisyyden parantamista, vaan se on laaja-alaista toimintaa. Keskeistä on ihmisen sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisy ja arkinen hyvinvointi. Usein kuntoutus määritellään myös ympäristön ja yksilön välisen suhteen muutokseksi. Tällöin yksilöä ei eroteta kokonaisuudesta, esimerkiksi lasta perheestä tai perhettä elinympäristöstään. Kuntoutusajattelussa on vahvasti noussut esiin sosiaalinen näkökulma ja ihmisen toimijuuden tukeminen. (Pärnä 2010, 41-43.)

Perhekuntoutuksella tarkoitetaan koko perheen sijoitusta perhe- tai laitoshoittoon, jossa sijoituksen tarkoitus on olla kuntouttava. Sijoituspaikkana voi olla esimerkiksi lastensuojelulaitos tai päihdehuollon hoitolaitos. Koko perhe voidaan sijoittaa myös perhehoitoon. Raskaana ole-

ville päihteitä käyttäville äideille voidaan antaa perhekuntoutusta syntyvän lapsen terveyden turvaamiseksi. Tällöin sijoitus ja kuntoutus perustuu vapaaehtoisuuteen. (Puustinen-Korhonen, 2013.)

2.2 Perhetyö ja perhekuntoutus

Perheen tehtävänä on kasvattaa uusi sukupolvi, ja perhe on paikka, jossa tunnesuhteet kehittyvät ja kannattelevat vaikeuksissakin. Vaativin tehtävä on rakentaa myönteisiä tunnesuhteita ja kestäviä ihmissuhteita, joiden varassa lasten arvomaailma, itsetuntemus ja itseluottamus muotoutuvat ja kehittyvät sellaisiksi, että ne kantavat aikuisuuteen asti. Joskus perheen tilanne kriisiytyy ja tarvitaan lastensuojelun palveluja. (Miller & Törrönen 2010, 72-73.) Laajasti katsottuna perhetyötä voi olla kaikki perheiden kanssa tehtävä työ. Sitä voidaan toteuttaa monilla eri tahoilla, kuten sosiaalityössä, päivähoidossa, neuvoloissa, kotipalvelussa ja seurakunnissa. Perhetyötä on myös laitoksissa tehtävä perhekuntoutus. Perhetyöllä voidaan tarkoittaa myös erilaisia työmuotoja, joita voidaan toteuttaa perhetapaamisina, keskusteluina, kotikäynteinä, kerho- ja leiritoimintana tai perhekuntoutuksena. (Vilén ym. 2010, 24-25.)

Perhetyön olennaisimpana yksikkönä voidaan pitää perhettä. Perhetyyppejä on erilaisia, suomalaisessa ja länsimaisessa kulttuurissa perheeseen katsotaan kuuluvaksi vanhemmat ja kotona asuvat lapset. Perhetyötä tekevissä yksiköissä usein perheeksi määritellään lapsi ja hänen viralliset huoltajansa. Perheenjäsenillä saattaa kuitenkin olla erilainen käsitys siitä, keitä heidän perheeseensä kuuluu. Osa nimeää perheeseen kuuluvan ne henkilöt, jotka asuvat samassa taloudessa ja osa lukee perheeseen kuuluvaksi myös muita sukulaisia, kuten isovanhemmat, serkut, tädit ja niin edelleen. Perheen kanssa työskentely olisi aina tärkeää aloittaa siitä, ketkä heidän käsityksensä mukaan kuuluvat perheeseen. Joskus perhetyössä on tarpeellista, että isovanhemmat tai lapsen elämässä muut olennaiset aikuiset ovat mukana perhetyössä. (Vilén ym. 2010, 10.)

Heinon (2008, 46-47) mukaan lastensuojeluprosessiin sisältyy erilaisia tehtäviä, joten perhetyötä suunnitellessa tulee selvittää, millaista työskentelyä kyseessä olevalle perheelle tarvitaan. Perhetyö ja perhekuntoutus kattavat seuraavat asiat: tutkimus ja arviointi, tuki ja ohjaus sekä hoito ja kuntoutus. Nämä elementit voivat toimia erillään, mutta usein ne myös liittyvät toisiinsa. Perhetyön tarkoituksena saattaa olla perheen tilanteen kartoitus ja arviointi, joiden avulla voidaan löytää perheelle parhaiten sopiva tukimuoto. Perheen tilanteen arvioinnin tarkoituksena voi olla lapsen huostaanoton tarpeen selvittäminen. Perhetyössä voidaan työskennellä myös perhettä tukien, jolloin tavoitteena on muutos perheen toiminnassa tai muussa huolta herättäneessä asiassa. Muutokseen tähtäävää perhetyötä pidetään kuntouttavana perhetyönä. Hovi-Pulsan (2011, 59) mukaan perhetyö voidaan määritellä kaikkeksi sellaiseksi toiminnaksi, jonka kohteena tai asiakkaana ovat perheet ja niiden jäsenet yhdessä tai

erikseen. Työtä ohjaa huoli perheiden ongelmista ja työn oikeutuksena nähdään perheiden hyvinvointiin vaikuttaminen.

Kuntoutus on käsitteenä laajentunut hyvin laaja-alaiseksi toiminnaksi, jossa keskeistä on ihmisen sosiaalisen syrjäytymisen ehkäiseminen ja arkinen hyvinvointi. Toiminnan painopiste on siirtynyt vajaavaisuuskeskeisyydestä kohti osallisuuden ja voimavarojen vahvistamista ja asiakkaan oma rooli tavoitteiden asettajana ja aktiivisena kuntoutujana on vahvistunut. Nykyään kuntoutumisen mahdollistajana korostetaan palveluohjauksellista työtettä, asiakaslähtöisyyttä sekä muutoksen tukemista arkisessa toimintaympäristössä. Kuntoutuminen määritellään usein myös yksilön ja ympäristön välisen suhteen muutokseksi ja tavoitteena on edistää muun muassa toimintakykyä, itsenäistä selviytymistä ja hyvinvointia. Suhdemääritelmässä on hyvää se, ettei yksilöä eroteta kokonaisuudesta, esimerkiksi lasta perheestä. Nykyään ajatuksena on ihmisten tukeminen osallistumalla, jotta he voivat kuntoutua. (Pärnä 2010, 41-43.)

Perhetyössä arvioinnin perusmenetelmänä voidaan pitää havainnointia ja haastattelua. Havainnoinnissa työntekijä usein seuraa perheen vuorovaikutusta. Tällöin havainnoinnin perustana ovat faktat, ja havainnointi voi kohdistua esimerkiksi siihen, mitä perheenjäsenet sanoivat toisilleen jossakin tilanteessa. Vuorovaikutuksen havainnoinnissa tulee sanojen lisäksi huomioida myös eleet, kehonkieli ja toiminta. Perheen tilannetta arvioidessa voidaan käyttää havainnoinnin lisäksi haastatteluja ja kuulemisia. Tällöin työntekijä kysyy asiakkaalta suoraan asioita heidän omasta sekä toisen perheenjäsenen elämästä. (Vilén ym. 2010, 49-53.) Perhetyössä on käytössä lukuisia eri menetelmiä, joiden tarkoituksena on arvioida tai kuntouttaa perhettä. Yksittäisinä menetelminä voidaan mainita esimerkiksi verkostokartta, vuorovaikutusporkkanat, voimavarakortit, tunneseinätyöskentely, tunneilmapiiirikortit sekä videopalautetyöskentely. (Seppänen, Hansen, Janhunen, Kytöpuu, Salo, Seppänen, Tapio & Vilén 2010, 221-241.)

Suomessa on erilaisia perhekuntoutusyksiköjä, joissa tehdään lastensuojelutyötä. Työskentelyssä voi olla osana esimerkiksi vanhempien päihdehoito. Perhekuntoutusten toiminnan tavoitteena voi olla esimerkiksi perheen ja lapsen hyvinvoinnin lisääminen, arjessa selviämisen tukeminen, päihteettömien selviytymistaitojen vahvistuminen sekä lasten huostaanottojen ehkäisy ja purkaminen vähitellen taikka se, että perheet pystyvät kuntoutuksen jälkeen luomaan lapsille turvallisen kasvuympäristön. (A-klinikkasäätiö 2013, Helsingin Diakonissalaitos 2014, Mannerheimin lastensuojeluliiton Lasten ja nuorten kuntoutussäätiö 2014, Mikkeli-yhteisö 2014.)

Perhekuntoutuksesta on julkaistu tutkimuksia, esimerkiksi Maritta Törrönen ja Katariina Pärnä (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa, Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 2010 sekä Hannele Törrönen (toim.) Matkalla muutokseen:

kokemuksia perhekuntoutuskursseista, Ensi- ja turvakotien liitto, 2001. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiön kehittämistyön tuloksena on syntynyt MIETE-kuntouttamismalli, jonka tarkoituksena on tukea perheen arkea mielenterveysongelmaisten vanhempien perheissä.

Suuniitty (2015) puolestaan on tarkastellut tutkimuksessaan lastensuojelun intensiivistä kotikuntoutusta asiakirjojen valossa. Tutkimuskysymyksenä oli, miten intensiivinen kotikuntoutus edistää asiakkaiden elämänhallintaa ja lasten hyvinvointia. Tutkimuksessa tarkasteltiin yhden kaupungin lastensuojelun avohuollossa vuosina 2012-2013 ostopalveluna toteutettuja avoperhekuntoutuksia seuranta-ajan jälkeen. Aineistona tutkimukselle oli 25 lasta koskevat asiakirjat, kuten lastensuojelun asiakassuunnitelmat ja asiakaskertomusmerkinnät. Kotikuntoutusjaksot olivat asiakkaiden tarpeisiin räätälöityjä yksilöllisiä kokonaisuuksia ja tuki oli intensiivinen, jolloin viikkotapaamisia oli kahdesta neljään. Tutkimuksen mukaan kotikuntoutus lisäsi erityisesti arjen sujuvuutta, arkielämätaitoja ja vakautta perhetilanteisiin. Kuntoutuksen avulla vanhempia pystyttiin tukemaan lapsia kuntouttavan arjen rakentamisessa erityisesti käytöshäiriöisten lasten kanssa. Tutkimuksen mukaan kotikuntoutuksen hyödyt säilyvät parhaiten, kun jatkossa tarvittava tuki on saatu alkamaan jo kuntoutuksen aikana. Oleellista kuntoutuksen onnistumiseksi on vanhempien motivoituminen työskentelyyn sekä se, että kuntoutusjakso on riittävän pitkä.

Mustajärven (2008) tutkimuksen kohteena oli Forssan kaupungin lastensuojelun perhetyö ja tarkoituksena oli etsiä vastauksia siihen, mitkä tekijät vanhempien sitoutumiseen vaikuttavat ja mihin pitäisi perhetyössä erityisesti kiinnittää huomiota, jotta siihen olisi helpompi sitoutua. Tutkimusaineistona olivat kuuden perhetyön asiakasperheen vanhemman haastattelut sekä heidän kanssaan työskennelleiden neljän lastensuojelutyötä tekevän sosiaalityöntekijän sekä perhetyöntekijöiden haastattelut. Hänen tutkimuksensa mukaan vanhempien motivaatio ja sitoutuminen työskentelyyn luodaan perhetyön käynnistämisvaiheessa. Asiakkaan sitoutumiseen vaikuttavia tekijöitä olivat arvot, asenteet, motivaatio ja tunteet sekä sosiaalisten suhteiden vaikutus. Tärkeää perhetyön toteutuksessa oli asiakkaan ja työntekijän välinen vuorovaikutus ja työntekijöiden ammattitaito. Tutkimuksen mukaan työntekijän vuorovaikutustaidot on tärkein työväline asiakkaiden muutokseen motivoinnissa. Asiakkaalla tulee olla samanlaiset oikeudet keskusteluun kuin työntekijällä ja työntekijän tulee luopua kaikkietävän asiantuntijan roolista. Vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia tulee pohtia yhdessä yksisuuntaisen neuvomisen sijaan.

Laurikaisen (2014) tutkimuksen tarkoituksena oli muun muassa kuvata lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä laitostuotoisen perhekuntoutuksen hyödyistä asiakasperheille. Tutkimusaineisto kerättiin sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluilla. Tutkimuksen mukaan perhekuntoutuksen hyödyt näyttäytyivät asiakkaiden ymmärryksen ja tiedon lisääntymisenä,

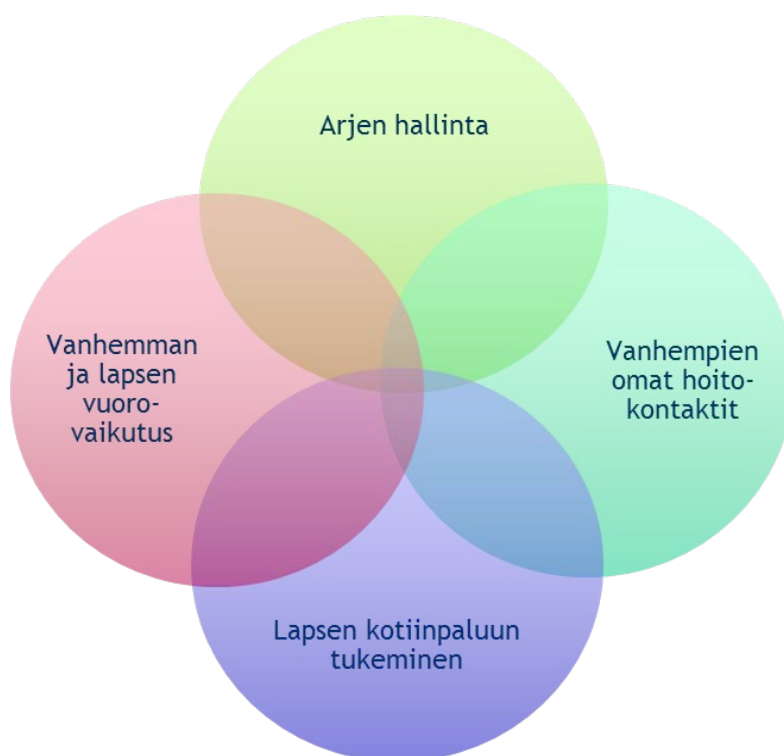
perheen dynamiikan sekä vanhemmuuden ja arjessa selviämisen vahvistumisena. Lisäksi asiakkaiden saamana hyötynä nähtiin auttamisen ja avun vastaanottamisen helpottuminen. Perheen tilanteen arviointia pidettiin sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta perhekuntoutuksen tavoitteena, jolloin siitä saatua tietoa sosiaalityöntekijät pystyivät hyödyntämään päätösten teossa. Tutkimuksen mukaan perhekuntoutus luo edellytyksiä kuntoutumiselle, eivätkä perhekuntoutuksen aikana tapahtuvat muutokset ole isoja. Näin ollen perheen tukeminen perhekuntoutuksen jälkeen on merkittävässä roolissa. Tutkimuksen mukaan perhekuntoutuksella pystytään vaikuttamaan lapsen kasvuolosuhteiden parantumiseen.

2.3 Tutkimuksen kohteena oleva perhekuntoutus

Tämä tutkimus toteutettiin erään lastensuojelulaitoksen perheosastolla. Toiminta perheosastolla on vielä suhteellisen nuorta ja sitä on tällaisenaan toteutettu joitakin vuosia. Perheosastolla asiakasperheiden lapset ovat pääsääntöisesti alle kouluikäisiä. Asiakkaana voi olla myös odottavia äitejä, joiden asiakkuus jatkuu vauvan synnyttyä. Perheosastolle asiakkaat voivat tulla joko avohuollon tukitoimena taikka lapsen ollessa huostaanotettuna. Asiakasperheillä on käytössään omat huoneet saniteettitiloineen sekä yhteiset oleskelu- ja ruokailutilat. Lisäksi perheosaston toiminnassa käytetään tarvittaessa laitoksen muita tiloja. Laitos, jossa perheosasto toimii, sijaitsee kaupungin taajama-alueella. Lähimpään isompaan asutuskeskukseen on matkaa useita kilometrejä.

Perheosaston työskentely jakautuu kahteen eri osaan: laitosjaksoon perheosastolla sekä jälkijaksoon perheen kotona. Tarvittaessa jaksoja voidaan muokata perheen yksilölliset tarpeet ja tilanteet huomioiden, jolloin työskentelyn pääpaino voi olla perheosastolla tai se voi olla perheen kotiin tehtävää työtä. Työskentelyn pituus vaihtelee kuitenkin yksilöllisesti muutamasta kuukaudesta liki vuoteen asiakkaiden tarpeiden mukaan.

Toiminnasta vastaa moniammatillinen työryhmä, johon kuuluu muun muassa perhetyöntekijöitä ja toimintaterapeutti. Toiminta painottuu lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen arviointiin, vahvistamiseen ja tukemiseen, arjen hallinnan tukemiseen ja tarvittaessa vanhempien omien hoitokontaktien kartoittamiseen ja tukemiseen sekä perheen tukemiseen kokonaisuutena lapsen kotiinpaluun mahdollistamiseksi (Kuvio 2). Perheosastolla käytettäviä työmenetelmiä ovat muun muassa arviointi, keskustelu, ohjaus, tuki, läsnäolo, yhdessä tekeminen, kotikäynnit ja kotiharjoittelu sekä perhetyön ja toimintaterapeutin työmenetelmät. Työkaluina vanhemmuuden arvioinnissa ja tukemisessa ovat esimerkiksi erilaiset kartoitukset ja haastattelut, kuten vanhemmuuden roolikartta, verkostokartta/sukupuu sekä päihdehaastattelu. Työmuotoina käytetään myös vanhemman yksilökeskusteluja ja haastatteluja, lapsen yksilötapaamisia ja sisarustapaamisia, vanhemman ja lasten ryhmiä sekä MIM-vuorovaikutusarviota.

Kuvio 2. Perheosaston toiminta

3 Perheosaston yhteinen arki

Koska perheosaston työmenetelminä käytetään yhdessä tekemistä ja asiakasperheet toimivat ryhmänä, voidaan toimintaa pitää yhteisöllisenä, vaikkei se suunnitelmallista yhteisöhoitoa olekaan. Perheosastolla vuorovaikutus näkyy asiakasperheiden keskinäisen vuorovaikutuksen lisäksi vahvasti myös vanhemman ja lapsen välisenä sekä asiakkaiden ja työntekijöiden välisenä toimintana.

Vuorovaikutus voi olla hyvin monitahoista. Se voi olla yhtäläillä vallankäyttöä kuin yhteistyötäkin. Ihmissuhdealoilla sen rinnalla käytetään myös sellaisia termejä kuin verkostoituminen, yhteistyö ja asiakaslähtöisyys. Sosiaalialan asiakastyössä sekä työntekijällä että asiakkaalla on oma roolinsa vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa. (Mönkkönen 2007, 15-16.) Vuorovaikutukseen osallistuvat kaikki osapuolet sanallisilla ja sanattomilla viesteillään. Asiakkaan ja työntekijän välisellä vastavuoroisella suhteella voidaan edesauttaa työskentelyn onnistumista. Turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri helpottavat vuorovaikutusta myös työskentelyn edetessä. (Ihalainen & Kettunen 2011, 39-40.) Vuorovaikutuksen onnistuminen vaikuttaa asiakkaan osallisuuden kokemukseen, ja osallisuuden kokemus vahvistaa asiakkaan motivaatiota työskentelyyn.

Vanhemman ja lapsen välisellä suhteella on vaikutusta lapsen kehitykseen. Kannustavalla, innostuneella ja kiinnostuneella otteella sekä perustelluilla rajoilla voi vanhempi tukea lapsen

myönteistä kehitystä. Vanhemman omaan kasvuun äidiksi tai isäksi vaikuttavat hänen oma taustansa, kokemuksensa ja lapsuutensa. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 112-113.) Arjen hallinta näyttäytyy perheosaston toiminnassa vahvasti. Arkea tukemalla pyritään tukemaan perheitä, jotta heillä olisi edellytykset tarjota lapsille turvalliset kasvuolosuhteet.

3.1 Yhteisö perhekuntoutuksessa

Ihmiset kuuluvat erilaisiin ryhmiin, yhteisöihin. Yhteisöillä on aina jokin yhteinen tavoite ja sen jäsenet ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Yhteisöille muodostuu omat norminsa ja sen jäsenillä on omat roolinsa yhteisön sisällä. Yhteiset normit yhdenmukaistavat yhteisön toimintaa. Yksilöillä voi olla yhteisön sisällä erilaisia normeja, jotka muodostavat yksilöille rooleja. (Laine 2005, 186-189.) Tutkimuksen kohteena olevan perheosaston toiminta on yhteisöllistä toimintaa, jossa perheet asuvat yhdessä osastolla ja näin ollen vaikuttavat myös toisiinsa. Vaikka perheosastolla on olemassa tietyt säännöt, voidaan olettaa, että jokaiselle yhteisölle sen sisällä muodostuu myös omat norminsa.

Yhteisölle syntyy yhteenkuuluvuuden tunne sen kautta, kuinka paljon yhteisön jäsenet tuntevat vetovoimaa yhteisöä kohtaan. Yhteisön koheesio vaikuttaa siihen, kuinka sen jäsenet sitoutuvat yhteisöön ja sen muihin jäseniin sekä kuinka aktiivisesti he osallistuvat yhteisön toimintaan. Yhteisön koheesioon vaikuttaa myös se onko yhteisö avoin, vapaasti muodostunut ja vapaaehtoisuuteen perustuva vai onko se sidottu, ennalta määrätty, josta voi olla vaikea irtisanoutua. (Laine 2005, 190-191.) Tutkimuksen kohteena olevalla perheosastolla asuvien asiakasperheiden yhteenkuuluvuuden tunteeseen, ja sitä kautta koheesioon vaikuttaa se, että yhteisö muodostuu muiden määräämänä eikä ole täysin vapaaehtoisuuteen perustuva. Näin ollen asiakasperheet eivät voi vaikuttaa siihen, keitä muita siellä samaan aikaan asustaa. Lisäksi yhteenkuuluvuuden tunteeseen vaikuttaa oletettavasti se, että asiakasperheet eivät aloita jaksoa aina samaan aikaan vaan perheitä tulee jaksolle limittäin.

Yhteisöt, joissa on voimakas koheesio, on myös voimakas positiivinen vaikutus sekä yksilön että yhteisön toimintaan. Se tukee yhteisön jäsenten hyvinvointia ja motivoi heitä toimimaan yhteistyössä. Sidotun yhteisön koheesio vaatii panostuksia, jotta se ei jäisi heikoksi. Jos koheesio jää heikoksi, se ei tue yhteisten tavoitteiden mukaista toimintaa. (Laine 2005, 192-193.) Yksilöiden kokemukset omasta yhteisöstä ovat monipuoliset ja omaan yhteisöön liittyvät ominaisuudet koetaan positiivisina. Yhteisöt, joihin yksilö ei kuulu, nähdään helpommin negatiivisina ja eroja omien yhteisöjen ja muiden yhteisöjen välillä korostetaan. Tämän samaistumisen myötä yksilöt alkavat käyttäytyä omalle yhteisölle tyypillisellä tavalla. Oman yhteisön normit ja arvot koetaan positiivisempina kuin muiden, jolloin yksilöt alkavat ajatella ja muokata omaa toimintaansa sen yhteisön mukaisesti, johon kuuluvat. (Oja-Koski 1999, 126-127.)

Yhteisö joutuu tekemään töitä, jotta se pystyisi toimimaan yhdessä tavoitettaan kohden. Lähtökohtana yhteisön muodostumiselle on siihen liittyminen sekä suostuminen läheisyyteen ja siihen, että jokaisen yhteisön jäsenen panosta tarvitaan. Hyvin toimivat yhteisöt pystyvät hyödyntämään yhteisön sisällä olevaa erilaisuutta. Yhteisö kuitenkin kehittyy myös koko ajan jäsenten välisen vuorovaikutuksen kautta. (Oja-Koski 1999, 129-130.) Yhteisön muodostuminen tukee myös tutkimuksen kohteena olleen perheosaston yhteisöllisyyden muodostumista ja sitä kautta edesauttaa vertaistuen saamista sekä jokaisen sen jäsenen omien tavoitteiden saavuttamista.

Yhteisölliset suhteet ovat osa ihmisten hyvinvointia. Yhteisöllä tarkoitetaan erilaisia sosiaalisten suhteiden muodostelmia. Yhteisöt ja yhteisöllisyys voidaan nähdä sosiaalipoliittisessa keskustelussa keinona lisätä hyvinvointia. Yhteisön syntyminen edellyttää, että joukolla ihmisiä on yhteisiä intressejä. Jaetut intressit saavat usein ihmiset toimimaan yhdessä ja tuntemaan yhteydentunnetta toisiinsa. Yhteisöllistäminen ja yhteisöt voidaan nähdä sosiaalipoliittisena keinona tai sosiaalityön kohteena ja tavoitteena. Sosiaalityössä yhteisöjen parissa työskentely ei ole ollut kovinkaan näkyvästi esillä ja vaarana on jopa saattanut olla sen katoaminen yksilökeskeisten työotteiden tieltä. (Pessi & Seppänen 2011, 288, 292.)

3.2 Osallisuus ja asiakaslähtöisyys

Osallisuus on yksilön liittymistä yhteisöön, siihen kuulumista ja vaikuttamista. Se on vastavuoroista toimintaa, joka edellyttää sekä yhteisöltä että yksilöltä huomioon ottamista ja aktiivista mukanaoloa. Osallisuutta voidaan ajatella portaittain, jolloin alemmilla portailla vaikuttamismahdollisuuksia on vain vähän, ja mitä ylempänä portaikossa ollaan, sitä enemmän on myös vaikuttamismahdollisuuksia. Näin osallisuus kasvaa portaikolla ylöspäin noustessa. (Oranen 2008, 9.)

Mönkkönen (2007, 63-64) pohtii asiakaskeskeisyyttä käsitteenä. Hänen mukaansa on tärkeä huomioida kuinka pitkälle asiakkaan ehdoilla mennään. Asiakaslähtöisen palvelun käsite sisältää ajatuksen, että asiakkaan tarpeita otetaan huomioon mahdollisimman pitkälle. Tämä eroaa kuitenkin ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta, jolloin ei ole syytä mennä täysin toisen ehdoilla, vaikka tarpeet huomioitaisiinkin. Asiakaskeskeisyyden peruslähtökohtana on kuitenkin se, ettei asiakas jää vain työskentelyn kohteeksi vaan myös häntä kuunnellaan itseään koskevissa asioissa.

Asiakkaan osallistuminen omaan tilanteeseensa on heikoimmillaan silloin, kun hänen ylitseen toimitaan ja hän on vain läsnä tilanteessa. Asiakkaan rooli voi olla myös aktiivisempi, jolloin hän on palveluissa tasaveroisena läsnä ja hänen näkemyksensä vaikuttavat palveluiden toteutumiseen. Edistyneimmillään asiakkaan osallisuus on silloin, kun hänellä ja työntekijöillä on

yhteistyösuhde. Tällöin työntekijä on asiakkaan tukijana ja työskentelyn tavoitteet sekä työskentelyprosessi toteutetaan yhdessä. Asiakas ymmärretään tällöin oman elämänsä asiantuntijana ja hänen kokemuksensa tulisi olla työskentelyn lähtökohtana. (Pohjola 2010, 58-59.) Myös Laitinen ja Kemppainen (2010, 154-155) kertovat siitä, kuinka asiakas voidaan nähdä vain ongelmien kautta. Asiakas luokitellaan erilaisiin kategorioihin, jolloin työntekijä saat-
taa tehdä olettamuksia tai yleistyksiä esimerkiksi päihdeongelmaisten tai mielenterveysongelmaisten avuntarpeesta ja selviytymismahdollisuuksista. Tällöin asiakas jää yksilönä ja kokonaisuutena sivuun. Toisaalta asiakas voidaan kohdata arvokkaasti. Tällöin hänet kohdataan ihmisenä, joka on oman elämäntilanteensa asiantuntija ja aktiivinen toimija. Näin asiakkaan yksilöllinen avuntarve ja elämäntilanne kokonaisuudessaan tulee huomioiduksi.

Asiakaslähtöisessä työskentelyssä asiakas nähdään yksilöllisenä kokonaisuutena, jonka omia voimavaroja työntekijän tulisi osata löytää ja tukea. Asiakkaan tulisi olla työskentelyssä tasavertainen osapuoli, jonka itsemääräämisoikeutta tulisi kunnioittaa. Luottamuksellisuus luo pohjan asiakaslähtöiselle työskentelylle. (Ihalainen & Kettunen 2011, 42-43.)

3.3 Vuorovaikutus vanhemman ja lapsen välillä

Psykologi Margaret Mahler on kehittänyt teorian lapsen psykologisesta syntymästä. Tässä prosessissa lapsi oppii erottamaan ja hyväksymään sen, että lapsi on erillinen häntä hoitavasta aikuisesta. Liian aikaisin ja liian pitkään kestävät erot hoitavasta aikuisesta ovat haitallisia lapsen kehitykselle. Psykiatri John Bowlby on luonut kiintymyssuhdeteorian, jonka mukaan lapsen hyvä kehitys edellyttää lapselle tärkeiden aikuisten läsnäoloa ja pysyvyyttä. Lapsi kiintyy häntä hoivaaviin aikuisiin, jos hoiva täyttää tietyt ehdot. Lapsi muodostaa tunnesiteen aikuiseseen, jota se pitää turvallisena. Kaikkein turvallisimpaan aikuiseseen lapsi tukeutuu erityisesti silloin, kun se on hädissään tai peloissaan. (Rusanen 2011, 25-27.) Myös lastenpsykiatri Jari Sinkkonen (1998, 23) toteaa yhden erityisen ja pysyvän ihmissuhteen olevan tärkeää lapsen kehityksen kannalta.

Kolmen ensimmäisen ikävuoden aikana minuus kehittyy kiintymissuhteiden ja lapselle tärkeiden ihmisten varassa. Kiintymismallin syntymisen kannalta ovat lapsen viisi ensimmäistä vuotta tärkeitä. Tämän vuoksi voidaan katsoa, että liian pitkät erot lapselle tärkeistä ihmisistä, jotka ovat olleet läsnä syntymästä asti, voivat olla haitallisia lapsen kehitykselle. Riittävän hyvissä oloissa lapsi voi muodostaa turvallisen kiintymyssuhteen aikuiseseen vielä viiteen ikävuoteen asti. Turvallinen kiintymyssuhde luo hyvän pohjan kehitykselle ja edistää oppimiskykyä ja tunne-elämän tasapainoisuutta. Ero lapselle tärkeistä ihmisistä on erityisen vahingollista ennen yhden vuoden ikää. (Rusanen 2011, 19-20, 313-314.) Varhaisessa vaiheessa lapsella on vain vähän kykyä kestää eroa hänelle tärkeästä hoitajasta. Valmius turvallisen kiintymys-

suhteen luomiseen on kaikilla, mutta hoivan laatu ja pysyvyys vaikuttavat siihen millainen suhteesta muodostuu. (Keltikangas-Järvinen 2012, 30-31.)

Lapsen perustarpeisiin kuuluvat tärkeimpinä asioina turvallisuuden tunne ja selviytyminen, arjen ennustettavuus. Lisäksi lapsen perustarpeita on huolenpidon ja rakastetuksi tulemisen tunne, itsenäisyyden ja autonomian tunne sekä arvostuksen saaminen. Selkeät ja turvalliset rajat, oikeudenmukaisuus sekä mahdollisuus hauskanpitoon kuuluvat myös lapsen perustarpeisiin. Kaikki perustarpeet liittyvät vuorovaikutussuhteisiin toisen ihmisen kanssa. (Kanninen & Sigfrids 2012, 21-23.) Sinkkonen (1998, 14-16, 46) kuvaa lapsen kasvatusta vuorovaikutusprosessina. Se on jokaisen vanhemman ja lapsen välillä omanlaisensa, koska kaikki ihmiset ovat erilaisia ja siten myös heidän välisensä suhteet. Kasvun ja kehityksen tukeminen on monimutkainen prosessi, jossa tiedon ja tunteiden kommunikaation tulee toimia. Jo pienelle vauvalle tunteiden sanottaminen samalla kun sen tarpeisiin vastataan, auttaa psyykeen eriytymisessä. Lapsi oppii vähitellen, että sen kannattaa pyrkiä siihen, että sitä ymmärretään.

3.4 Arjen hallinta

Arjessa tapahtuvat asiat tuntuvat usein itsestään selviltä. Lapsiperheen arjessa on rutiineja ja toistoja. Arkea rytmittävät esimerkiksi lasten ruokailut ja nukkuma-ajat. Rutiineilla ja toistoilla saadaan lapselle elämästä tuttua ja turvallista. Arkeen saadaan tukirakenne sillä, että asiat on ennakoitavissa. Säännöllisyyden puute luo turvattomuuden tunnetta lapsille. Sekasorto ja kaaottisuus lisäävät lapsen stressiä ja vaikuttavat kehitykseen negatiivisella tavalla. (Kyronlampi-Kylmänen 2010, 15, 19-20.) Arkitodellisuus on usein hyvin erilaista kuin median luoma kuva perheiden arjesta. Arjesta voi tulla kaaosta monesta eri syystä. Perheillä on erilaisia voimavaroja kaaoksesta selviämiseen. Perheissä tehtävän työn avulla voidaan pyrkiä auttamaan perhettä selviämään arjesta. Kaaos syntyy epäjärjestyksestä. Epäjärjestyksestä esiintyy monissakin perheissä joko ajoittain tai pitkiä aikoja, mutta rutiinien puuttuminen johtaa kaaokseen arjessa. Arki voi toisaalta olla myös hallitsematonta, vaikka koti olisikin järjestyksessä. (Heino 2011, 19-20, 23.)

Korvelan (2011, 219-221) mukaan perheiden päivät koostuvat sekvensseistä, jotka seuraavat toisiaan. Ne muodostavat päivälle rakenteen, joka toistuu samanlaisena päivästä toiseen. Tällainen rakenne helpottaa arjen sujumista. Kiinteät päivästä toiseen toistuvat sekvenssit auttavat muodostamaan arjesta hyvinvointia tukevaa. Muuttuvien tilanteiden myötä arjessa täytyy neuvotella ratkaisukeinoja niistä selviämiseksi, jotta arki pysyisi hallinnassa.

Raijas (2011, 243) lähestyy hyvinvointia ihmisten elinolosuhteiden, resurssien ja arjen toiminnan näkökulmasta. Arjella hän tarkoittaa elämää, joka muodostuu ansiotyöstä tai opiskelusta, kotielämästä ja harrastuksista. Ihmisen arki koostuu eri ympäristöistä, joissa ihminen toimii

vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Arki on tarpeiden tyydyttämistä ja tarpeisiin luetaan muunlaisiakin tarpeita kuin välttämättömien perustarpeiden tyydyttäminen. Uusitalon (2011, 264–265) mukaan suurin osa ihmisistä haluaa voida hyvin ja tavoitella onnellista elämää. Ihmisten on mahdollista saada tietoa siitä millaisilla elämäntavoilla voi esimerkiksi edistää omaa terveyttään ja hyvinvointiaan. Näin ollen ihmisillä olisi edellytyksiä voida hyvin. On kuitenkin ihmisiä, jotka eivät toimi hyvinvointiaan edistävällä tai ylläpitävällä tavalla. Nämä kansalaiset käyttäytyvät tavalla, joka saattaa heikentää heidän hyvinvointiaan. Tällöin yksilön halut, uskomukset ja aikomukset eivät sovi yhteen odotetun toimintatavan kanssa.

Hovi-Pulsa (2011, 108–109) puolestaan toteaa, että lapsen hyvinvoinnille olisi parempi, että arki olisi sujuvaa ja turvallista. Tämä voidaan nähdä myös arkilähtöisen perhetyön tavoitteena. Sen päämääränä on omaksua ennen omaksumattomia tietoja ja taitoja yhdessä työntekijän kanssa tekemällä. Yksittäisten taitojen opettelu ei kuitenkaan ole varsinainen päämäärä työskentelyssä, koska työskentely tähtää kokonaisvaltaiseen muutokseen. Työskentelyn tavoitteena on asiakkaan identiteetin, osallisuuden ja elämänhallinnan vahvistaminen ilman, että tavoitteet on laadittu järjestelmän ehdoin.

Osa perheistä elää yhteiskunnassa syrjäytyneinä tai vaarassa syrjäytyä. Syrjäytymiseen tai sen riskiin voivat vaikuttaa monenlaiset tekijät. Perheen vanhemmat ovat saattaneet jäädä omassa lapsuudessaan vaille tukea, joka edistäisi kasvua ja kehitystä. Perheen taloudellinen tilanne voi johtaa siihen, että perheellä ei ole tunnetta oman elämän hallinnasta. Turvaverkoston puuttuminen voi rasittaa perhettä kovastikin. Pitkäaikaissairaudet voivat vaikeuttaa perheen tilannetta. Päihderiippuvuudet vaikuttavat perheen hyvinvointiin. Syystä tai toisesta vanhemmat eivät pysty tarjoamaan lapsilleen turvallista kasvuympäristöä, jolloin oman elämän hallinta kärsii. (Jonsson 2011, 14–17.)

Lasten kehitykseen vaikuttavat niin yksilölliset kuin ympäristöön liittyvät tekijät. Nämä voivat joko suojata tai haitata lasten kehitystä. Bronfenbrenner on luonut bioekologisen systeemi-teorian, joka kuvaa sitä, miten erilaiset toimintaympäristöt vaikuttavat lapsen kehitykseen. Mikrosysteemejä eli lapsen lähimpiä toimintaympäristöjä ovat esimerkiksi koti, päivähoito ja naapurusto. Lähimpien toimintaympäristöjen ihmiset, kuten vanhemmat, päivähoiton työntekijät ja kaverit, vaikuttavat ensisijaisesti lapsen kehitykseen. Mikrosysteemit yhdessä luovat mesosysteemin, jossa vallitsevat vuorovaikutussuhteet. Ekosysteemi on sellainen ympäristö, johon lapsella itsellään ei ole kosketusta, mutta jossa tapahtuvat asiat vaikuttavat ympäristöihin, joissa hän itse toimii. Ekosysteemejä voivat olla esimerkiksi media ja vanhempien työpaikat. Tämän kaiken ympärillä on vielä makrosysteemi, johon kuuluvat muun muassa vallitsevat lait, poliittinen tilanne, kulttuuri ja sosiaalijärjestelmän rakenteet. Yksittäisen lapsen kasvatukseen ja sitä kautta kehitykseen vaikuttavat niin mikro- kuin makrotason toimintaympäristöt. (Kanninen & Sigfrids 2012, 46–48.)

4 Tutkimuksen toteuttaminen

Tämä tutkimus käsittelee yhden perhekuntoutusyksikön toimintaa kolmen eri tahon näkökulmasta. Perhetyöstä ja perhekuntoutuksesta on tehty jonkin verran tutkimuksia, mutta toimintaa on tutkittu hyvin vähän usean eri tahon näkökulmasta. Tutkimuksia on tehty lähinnä lasten näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa huomio kiinnittyy lähinnä vanhempien ja viranomaisien näkökulmiin. Tutkimuksen kohteena olevasta perheosastosta ei ole valmistunut aikaisempia tutkimuksia. Perheosastolla kuitenkin tehdään asiakasperheille palautekysely jakson loputtua, joten asiakkaiden kokemukseen pohjautuvaa tietoa toiminnasta on saatu aikaisemmin jonkin verran.

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen kohteena olevalla perheosastolla asiakasperheiden kanssa työskentely painottuu kolmeen osaan: vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen tukemiseen, arjen hallinnan tukemiseen ja vanhempien omien ongelmien (mielenterveysongelma, päihdeongelma tai joku muu) hoidon tukemiseen. Perheosaston toiveena oli saada tietoa siitä, ovatko asiakasperheet hyöttyneet tämän pohjalta perustuvasta työskentelystä. Lisäksi perheosastolla kaivattiin tietoa avohuollon sosiaalityöntekijöiden käsityksistä ja kokemuksista perheosaston toimintaan liittyen.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa tietoa perheosaston toiminnasta kertomusten ja näkemysten pohjalta. Tavoitteena oli kerätä tietoa siitä, miten eri tahot ovat toiminnan kokeneet ja mitä asioita siinä voisi kehittää. Tutkimuksen tavoitteena oli myös tuottaa avohuollon sosiaalityöntekijöille sellaista tietoa perheosastosta, jota he voisivat hyödyntää omassa asiakastyössään. Kiinnostavaa oli se, mitä perheosaston työntekijät, sosiaalityöntekijät ja asiakasperheet nostivat esille siitä, miten työskentely vastaa asiakasperheiden tarpeisiin ja mitä kehitysajatuksia heillä oli toiminnalle. Tämä opinnäytetyö on kvalitatiivinen tapaustutkimus. Tarkoitus oli selvittää ja arvioida perheosaston toimintaa osana lasten sijaishuoltoa työntekijöiden, sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden näkökulmasta. Tutkimuskysymys hioutui lopulliseen muotoonsa vasta aineiston keräämisen jälkeen. Tutkimuskysymystä tarkennettiin niin, ettei se olisi liian laaja.

Tutkimuskysymyksenä oli:

Miten perheosaston työntekijät, avohuollon sosiaalityöntekijät ja perheosaston asiakkaat määrittelevät ja arvioivat perheosaston toimintaa, työtä ja palvelumuotoa?

Kiinnostavaa oli erityisesti se, miten eri tahot kokivat perheosaston palveluna ja millaisia merkityksiä he antoivat sille, sekä löytyikö eri tahojen näkemyksissä eroavaisuuksia tai samankaltaisuuksia.

4.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena tapaustutkimuksena. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara (2010, 161) pitävät kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana todellisen elämän kuvaamista, jolloin tutkittavaa kohdetta pyritään tutkimaan kokonaisvaltaisesti. Tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa tietoa, jonka avulla tutkimuksen kohteena olevan perhekuntoutusyksikön toimintaa voitaisiin arvioida ja kehittää. Tutkimusongelmasta ja arvioinnin tarpeesta keskusteltiin perheosaston vastaavan ohjaajan kanssa, jotta opinnäytetyö vastaisi mahdollisimman hyvin heidän tarvettaan ja tuottaisi sellaista tietoa, joka perheosaston toiminnassa voisi tulevaisuudessa hyödyntää.

Kvalitatiivisiin tutkimuksiin voidaan nimetä hyvin monenlainen joukko erilaisia suuntauksia. Näiden kaikkien suuntauksien takana on tarve selittää sosiaalisia ilmiöitä ja toimintaa. Erilaiset tutkimustyyppit eroavat toisistaan tutkimuksen tarkastelukohteen mukaan. Tapaustutkimuksen kohteena on yleensä ryhmä tai joukko, josta kerätään yksityiskohtaista tietoa. Tapaustutkimuksen tavoitteena on yleensä jonkin ilmiön kuvailu. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 134-135, 162-163, 191.) Tapaustutkimusta käytetäänkin tutkimusmetodina usein esimerkiksi sosiaalityön parissa tehtävissä tutkimuksissa, koska se mahdollistaa merkityksellisten piirteiden löytämisen monimutkaisista sosiaalisista ilmiöistä (Yin 2009, 4).

Tapaus- ja arviointitutkimukset pyrkivät löytämään vastauksia tapahtumiin, jotka liittyvät nykyhetkeen. Tutkimusmetodia valittaessa mietitään myös, mihin muotoon tutkimuskysymys asetetaan. Arviointitutkimuksella pyritään vastaamaan kysymyksiin, jotka alkavat sanoilla *kuinka*, *mitä*, *missä* ja *kuinka paljon*. Tapaustutkimuksella pyritään vastaamaan kysymyksiin, jotka alkavat sanoilla *miten* ja *miksi*. Näiden kysymysten vastaukset selittävät tapahtumia. (Yin 2009, 8-10.) Tämä tutkimus pyrkii antamaan merkityksiä yhden tapauksen pohjalta sille, miten eri tahot määrittävät ja arvioivat kyseistä tapausta.

Tapaustutkimusta voidaan käyttää myös arvioinnin metodina. Tällöin pyritään selittämään, kuvailemaan ja avaamaan tutkittavan ilmiön käsitteitä, jotka ovat monimutkaisia ja kokemuksiin perustuvia. (Yin 2009, 19-20.) Arviointia on selvyyden saaminen erilaisista asioista. Sitä tapahtuu monenlaisissa yhteyksissä ja syyt arviointien tekemiselle ovat monenlaisia. Esimerkiksi erilaisten palvelujen toimintaa ja paikkaa yhteiskunnassa voidaan arvioida, jotta nähdään miten sen tulisi palvella asiakkaita paremmin. (Robson 2001, 21-24.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen käytetyimpänä tiedonkeruumenetelmänä on ollut haastattelu. Haastattelun etuna on, että aineiston keräämistä voidaan muunnella tarpeen mukaan ja vastauksia voidaan tulkita enemmän. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 205.) Tähän tutkimukseen kerättiin aineisto teemahaastatteluin. Eskolan ja Vastamäen (2007, 27-34) mukaan aihepiirit ovat tällöin valmiiksi määrätty, mutta kysymysten tarkkaa muotoa ja järjestystä ei ole ennalta määritetty. Haastattelun teemojen tulisi pohjautua muuhunkin kuin intuitioon. Olen-naista on muistaa tutkimusongelma, jota peilataan haastatteluteemoihin. Avuksi on se, että tutkijalla on tietoa tutkittavasta aiheesta, vähintäänkin teorian tietoon perustuen. Hyvässä tutkimuksessa tulee käyttää luovaa ideointia teemoja mietittäessä. Tässä tutkimuksessa tutkijoita auttoi haastattelurungon suunnittelussa aiempi tuntemus lastensuojelusta, perhetyöstä ja perhekuntoutuksesta. Lisäksi perheosaston työntekijöiden kanssa käytyjen keskustelujen myötä oli muodostunut kuva siitä, millaisia asioita perheosaston työskentelyssä painotetaan.

Haastattelun etuina on muun muassa se, että haastateltava voi tuoda asioita esiin vapaasti ja monitahoisesti. Vastauksia voidaan myös selventää ja saatua tietoa syventää. Kun halutaan tutkia arkoja ja vaikeita aiheita, tutkijoiden mielipide haastattelun eduista ja haitoista jakautuu. Osa tutkijoista on sitä mieltä, että lomakkeiden kerättävä aineisto olisi sopivampi, koska silloin tutkittava jää etäisemmäksi ja anonymiksi. Haastattelun luotettavuutta saattaa heikentää se, että haastateltavalla on taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35.) Tätä tutkimusta varten päädyttiin tekemään haastattelut lomakkeiden sijasta, koska haastateltavien toivottiin tuovan asioita esille vapaasti. Lisäksi tämä mahdollisti lisäkysymysten esittämisen. Oletuksena oli myös se, että aineistosta tulee kattavampi, kun se kerätään haastatteluin.

4.3 Aineiston hankinta

Tutkimuksen aineisto kerättiin perheosaston työntekijöiden, asiakkaiden ja sinne sijoittaneiden sosiaalityöntekijöiden haastatteluin. Aineiston hankinnassa yhteyshenkilönä oli perheosaston esimies. Hän sopi haastatteluajat työntekijöille, antoi sosiaalityöntekijöiden sähköpostiosoitteet ja toimi välikätenä sovittaessa asiakkaiden haastatteluja.

Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina. Tämä mahdollisti sen, että kysymyksiä pystyttiin muokkaamaan tilanteeseen sopivaksi, ja miettimään myös haastattelun aikana sanavalintoja ja kysymysten järjestystä. Haastattelurungot tehtiin jokaiselle taholle erikseen (Liitteet 1, 2 ja 3). Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 48) mukaan teemahaastatteluissa kysymykset eivät välttämättä ole samanlaisia kaikille haastateltaville. Teemat pysyvät kuitenkin samoina. Haastattelun runko rakentuu siis teemojen ympärille. Eskola & Suoranta (2003, 86) puolestaan toteavat, että teemahaastattelussa käydään kaikki etukäteen mietityt teemat läpi, mutta kysymysten järjestys ja muoto saattavat vaihdella.

Aineiston laatuun voidaan vaikuttaa etukäteen haastattelurungon suunnittelussa. Etukäteen mietityillä vaihtoehtoisilla lisäkysymyksillä voidaan teemoja syventää. Kaikkiin lisäkysymyksiin ja niiden muotoon ei kuitenkaan voida aina ennalta varautua. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 184.) Haasteena oli saada kysymykset aseteltua niin, että ne olisivat tarpeeksi avoimet, mutta silti siten, että niiden avulla saataisiin kerättyä haastateltavien kokemuksia ja näkemyksiä perheosaston toiminnasta ja ajatuksia toiminnan kehittämiseksi. Kysymysten ei haluttu olevan liian johdattelevia, vaikka kysymykset pyrittiin muodostamaan hyvin yksiselitteisiksi. Teemoiksi kaikille haastatteluille valikoituivat perheosaston toiminta, työmenetelmät ja kehittäminen. Haastattelurungot luetutettiin eräällä lastensuojelun työntekijällä ja tämän avulla runkoja muokattiin vielä hieman.

Perheosaston toimintaan liittyen haastateltavia pyydettiin kertomaan asiakasprosessista, toiminnasta, tiloista, henkilöstön osaamisesta, asiakkaiden saamasta hyödyistä sekä kokemuksista ja odotuksista. Työmenetelmien osalta kysymykset liittyivät erityisesti arjen hallintaan, vuorovaikutukseen ja haasteissa tukemiseen. Kehittämisen osalta pyydettiin näkemyksiä miten toimintaa ja osaamista voisi kehittää. Haastattelukysymykset muodostettiin sellaisiksi, että tarvittaessa pystyttiin kysymään tarkentavia kysymyksiä.

Yhteydenpito perheosaston työntekijöihin alkoi jo tutkimuksen ideointivaiheessa syksyllä 2013, jolloin yhdessä perheosaston esimiehen ja muun henkilöstön kanssa pohdittiin millaisista aihepiireistä perheosasto kaipaisi tietoa. Kevään 2014 aikana ideointi perheosaston kanssa jatkui ja yhteydenottotapoja asiakkaisiin ja sosiaalityöntekijöihin mietittiin yhdessä. Syksyllä 2014 tutkimusluvan tultua perheosaston esimiehen kanssa sovittiin haastatteluajat perheosaston työntekijöille. Lisäksi selvitettiin sosiaalityöntekijöiden sähköpostiosoitteet ja perheosaston työntekijät olivat yhteydessä asiakkaisiin, jotka olivat olleet jaksolla viimeisen vuoden aikana. Kaikki haastattelut suoritettiin syksyn 2014 aikana. Sosiaalityöntekijät haastateltiin heidän omissa toimipaikoissaan, perheosaston työntekijät ja asiakkaat haastateltiin perheosaston tiloissa, paitsi yksi asiakashaastattelu suoritettiin asiakkaan toiveesta puhelimitse.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei voida suoraan sanoa, kuinka suurta ihmisjoukkoa olisi hyvä haastatella. Yleistyksien sijaan pyritään tutkimaan ja ymmärtämään syvällisemmin yksittäistä asiaa. Tällöin jo yksittäisillä kokemuksilla voidaan saada merkittävää tietoa ja runsaasti havaintoja tutkittavasta aiheesta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 58-59.) Toiveena oli, että mahdollisimman monta työntekijää saataisiin haastateltua. Asiakkaita toivottiin haastateltavaksi edes muutama ja sosiaalityöntekijöitä neljästä viiteen. Työntekijöistä haastateltiin yhteensä seitsemän, joista yksi oli perheosaston esimies. Haastatteluun osallistuivat kaikki työntekijät, jotka olivat olleet perheosastolla töissä jo jonkun aikaa. Pyyntö osallistua tutkimukseen lähetettiin yhteensä 14 sosiaalityöntekijälle sähköpostitse. Sosiaalityöntekijöitä lupautui haastateltavaksi neljä, joista yhden haastattelu peruuntui sairasloman vuoksi, joten lopulta haasta-

teltuja sosiaalityöntekijöitä oli kolme. Asiakkaita haastateltiin yhteensä 8. Asiakkailta pyydettiin suostumus haastatteluun kirjallisena (Liite 4), muilta tahoilta haastatteluun osallistumisen katsottiin osoittavan suostumusta. Kaikille haastateltaville kerrottiin, että heillä on mahdollisuus vielä jälkikäteen ilmoittaa, jos he eivät haluakaan osallistua haastatteluun. Lisäksi haastateltaville tarjottiin mahdollisuus, että he voivat halutessaan kertoa sähköpostitse lisää ajatuksiaan tai vaihtoehtoisesti poistaa joitain kertomiaan asioita. Kukaan haastateltavista ei kuitenkaan palannut jälkikäteen haastatteluun.

Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina. Muutamissa työntekijöiden haastatteluissa vain toinen haastattelija oli paikalla. Muuten haastattelut toteutettiin niin, että molemmat haastattelijat olivat mukana. Toinen tutkijoista toimi haastattelijana, toisen esittäessä tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä. Haastattelut pyrittiin luomaan sellaisiksi tilanteiksi, joissa olisi myös keskustelemaa ilmapiiriä, jotta haastateltavalle syntyisi kokemus, että hän saa jakaa omia kokemuksiaan. Lopuksi haastateltaville annettiin vielä mahdollisuus kertoa lisää aiheeseen liittyen. Ajatuksena oli, että haastateltavalla olisi mahdollisuus tuoda esille asioita, joita häneltä ei suoraan osattu kysyä. Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 42) mukaan haastattelu muistuttaa paljon keskustelua. Haastattelulla on kuitenkin ennalta määrätty tavoite ja sen avulla on tarkoitus kerätä tietoa. Keskusteluilla ei aina ole tätä tavoitetta ja tarkoitusta. Molemmat ovat silti tapahtumia, joissa ollaan vuorovaikutuksessa toisen henkilön kanssa.

Aineiston tallentamisen jälkeen voidaan aineisto litteroida sanasta sanaan joko koko aineistosta tai vain valikoiduista alueista tai siitä voidaan tehdä suoraan päätelmiä. Yleisempi tapa näistä on litterointi. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 138.) Kaikki haastattelut nauhoitettiin, jotta saatiin kerättyä tarkkaa tietoa haastateltavien kokemuksista ja kertomuksista. Kaikki nauhoitukset myös litteroitiin. Nauhoitettua aineistoa kerääntyi yhteensä 6 tuntia 22 minuuttia ja litteroitua tekstiä 93 sivua. Työntekijöiden haastattelut olivat kestoaltaan 17-50 minuuttia, sosiaalityöntekijöiden haastattelut olivat 11-25 minuuttia ja asiakkaiden haastattelut 7-19 minuuttia. Haastattelujen keston vaikutti haastateltavien tapa kertoa asioita. Toiset puhuivat hyvin monisanaisesti kokemuksistaan, kun taas toiset vastasivat hyvin lyhyesti kysymyksiin. Eri tahoilla oli erilaiset haastattelurungot, mikä myös vaikutti haastattelujen pituuteen.

4.4 Aineiston analyysi

Sisällönanalyysi on tyypillinen tapa jäsentää tekstiaineistoa. Muista lähestymistavoista poiketen tavoitteena on pelkistää aineistoa. (Flick 2006, 312.) Sisällönanalyysin tarkoitus on lisätä aineiston informaatioarvoa tiivistämällä ja selkiyttämällä sitä. Pelkistäminen on tarpeellista, jotta aineisto ei ole liian hajanainen vaan selkeä ja yhtenäinen kokonaisuus, josta tutkija pystyy tekemään johtopäätöksiä. Sisällönanalyysi on keino jäsentää aineistoa tulkintaa varten. (Puusa 2011, 117-118.)

Laadullisen tutkimuksen aineistoa kertyy usein hyvin paljon ja sen analyysi alkaa aineiston läpikäymisellä. Näin tutkija pääsee tutustumaan aineistoon. Aineiston lukemisen jälkeen tehdään aineiston järjestäminen, jolloin tutkija tarkistaa, täydentää ja järjestää aineistoa analyysjä varten. Aineistolähtöisessä analyysitavassa tutkija pyrkii jäsentämään aineistosta merkityksiä. Kun tutkijalla on alustava kokonaiskuva aineistosta, pilkotaan se pienempiin osiin. Aineistoa voidaan tarkastella tällöin yksityiskohtaisemmin luokittelemalla, teemoittelemalla tai tyypittelemällä sitä. (Puusa 2011, 120-123.)

Laadullisen aineiston analyysissä on tärkeää, että aineisto rajataan järkevästi ja mielekkäästi, koska laadullinen aineisto ei lopu koskaan. Analyysissä on tavoitteena tiivistää kerättyä aineistoa niin, että siihen saadaan selkeyttä. Laadulliselle tutkimukselle on olemassa monenlaisia analyysitapoja. Monesti nämä erilaiset tavat ovat lisäksi kietoutuneet toisiinsa, eivätkä ole mitenkään selkeästi rajattavissa. Monesti aineiston läpikäymisessä tarvitaan useampia analyysitapoja. (Eskola & Suoranta 2001, 19, 137, 161.)

Aineiston analysoiminen laadullisessa tutkimuksessa alkaa usein jo haastattelutilanteissa. Havaintoja voidaan tehdä esimerkiksi asioista, jotka toistuvat usein tai ovat erityistapauksia. Analysoinnissa pyritään säilyttämään aineiston sanallista muotoa. Tutkija voi tehdä päätelmiä aineistolähtöisesti tai tulkinta voi perustua jonkin valmiin teorian ympärille. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 136.) Tässäkin tutkimuksessa aineiston analyysi käynnistyi jo haastatteluvaiheessa. Tutkijoille muodostui haastatteluiden pohjalta kuva, millaisia asioita haastatteluissa nostettiin esille. Lisäksi tutkijat pystyivät hyödyntämään sitä, että molemmat osallistuivat haastattelutilanteisiin. Näin saatiin laajempi mielikuva haastatteluiden annista jo ennen litterointivaihetta. Aineistosta on tehty päätelmiä aineistolähtöisesti. Aineiston analyysin ensimmäinen vaihe oli sen kuvailu. Seuraavaksi aineisto luokiteltiin ja järjesteltiin. Tämän jälkeen sitä alettiin yhdistellä. (Kuvio 3.)

Aineiston analyysin pohjana on sen kuvailu. Tällöin aineistolle esitetään kysymyksiä kuten kuka, missä ja milloin. On myös tärkeää sijoittaa ilmiöt kontekstiin, jotta merkityksiä voidaan ymmärtää. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 145-146.) Aineistolle esitettiin kysymyksiä, joiden pohjalta alkoi hahmottua kuva siitä, mitä haastateltavat kertoivat. Kuvailun myötä muodostui käsitys eri tahojen välisistä eroista ja samankaltaisuuksista.

Seuraava vaihe analysoinnissa on aineiston luokittelu. Näin voidaan luoda kehykset, joiden avulla voidaan tiivistää ja yksinkertaistaa aineistoa. Tätä tarvitaan myös, jos aineiston osia halutaan vertailla. Luokitteluvaiheen avulla voidaan aineistosta kehittää teorioita tai löytää keskeisiä ja tärkeitä piirteitä. Luokittelun lähtökohtana on tutkimusongelma. Kun aineisto on luokiteltu, järjestellään se uudelleen luokittelun mukaisesti. Tällöin voidaan pohtia, ovatko kaikki luokat olennaisia ja missä suhteessa ne ovat toisiinsa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 147-

149.) Kun aineistolle oli esitetty kysymyksiä ja näin saatu kuvaa siitä, mitä asioita aineistosta nousee esille, alettiin sitä laittaa erilaisiin luokkiin ja tarkastella tutkimusongelman kautta. Luokittelun avulla aineisto jaettiin haastattelurungon mukaisiin teemoihin. Aineistosta etsittiin perheosaston toiminnan hyviä ja huonoja puolia sekä kehittämisideoita toiminnalle. Kaikilta eri tahoilta luokiteltiin samoja teemoja. Näin aineistosta saatiin esille aiheita, jotka olivat merkityksellisiä tutkimusongelman kannalta. Aineistosta pyrittiin jättämään epäolennaisuuksia pois ja löytämään keskeisiä teemoja.

Kun aineisto on luokiteltu ja järjestelty uudelleen, voidaan sitä alkaa yhdistelemään. Tällöin pyritään löytämään säännönmukaisuuksia ja vaihteluita. Näin voidaan luokkia yhdistellä ja nimetä ilmiöitä kuvaavien termien avulla. Tutkijat pyrkivät ymmärtämään ilmiöitä ja kehittämään teoreettisia malleja, joihin aineisto voidaan asettaa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 149-150.) Luokittelun ja järjestelyn avulla aineistosta nousi esille tietyntyyppisiä teemoja, joilla oli samankaltaisia piirteitä. Tällaisia olivat vuorovaikutus, osallisuus, arjen hallinta ja henkilöstön merkitys. Luokkia yhdisteltiin näiden teemojen kautta. Lopuksi aineistosta pyrittiin löytämään miten viranomaisten ja asiakkaiden välinen valta-asetelma näkyy haastateltujen kertomuksissa. Valta-asetelmia ja jännitteitä lähdettiin tarkastelemaan enemmän, koska valta näyttäytyi eri tahojen välillä selvästi.

Tutkimuksen tärkeimpiä vaihteita on analyysin, tulkintojen ja johtopäätösten tekeminen. Tähän tähdätään jo tutkimuksen alkuvaiheessa. Analyysivaiheessa tutkijoille selviää millaisia vastauksia hän saa tutkimusongelmiin. (Hirsjärvi ym. 2010, 221.) Aineiston analyysin tarkoituksena on luoda aineistosta kokonaisuus, josta voidaan tuottaa johtopäätöksiä tutkittavasta kohteesta (Puusa 2011, 116).

Kuvio 3. Analyysin vaiheet (mukaiillen Hirsjärvi & Hurme 2008)

Tutkimuksen aineisto koostuu perheosaston työntekijöiden, sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden näkemyksistä ja kertomuksista. Aineistolähtöisen kertomuksen analyysissä pyritään teke-

mään erotteluita kertomusten eri tapojen välillä. Sisällönanalyysin kautta pyritään pääsemään kertojan tarinaan sisälle eikä vain tulkitsemaan haastattelusta syntynyttä tekstiä. (Hyvärinen 2010, 91.) Aineistosta on pyritty löytämään merkityksiä vahvojen tunneilmauksien kautta. Myös sanomatta jättämisistä on pyritty huomioimaan, koska joskus se voi olla merkityksellistä. Toisaalta kysymysten asettelu saattaa johdattaa haastateltavaa vastaamaan tietyllä tavalla. Tämä on pyritty huomioimaan analysoinnissa.

4.5 Eettisiä kysymyksiä

Tutkimusta tehtäessä nousee esille aina erilaisia eettisiä kysymyksiä. Pelkästään aiheen valinta on eettinen päätös, kun mietitään kenen ehdoilla tutkimusta tehdään. Tärkeänä eettisenä kysymyksenä nousevat myös tutkimuksen kohteena olevat henkilöt ja se miten kiinnitetään huomiota heidän suostumukseensa. Lisäksi täytyy huomioida, ettei tutkimustyössä saa plagioida muita, vääristää tuloksia tai käyttää muuten epärehellisiä keinoja. (Hirsjärvi ym. 2010, 24-27.)

Kun kyseessä on lastensuojelun parissa tehtävä tutkimus, on huomioitava monenlaisia eettisiä kysymyksiä. Erityisen huolella on keskityttävä salassapitosäännösten noudattamiseen. Tällöin tuleekin arvioida, mikä tieto on oleellista tutkimuksen kannalta. Tutkijan tulee noudattaa erityistä huolellisuutta käsitellessään arkaluonteisia aineistoja, joihin kuuluvat esimerkiksi sosiaalihuollon piirissä olevien asiakkaiden tiedot (Kuula 2011, 91-92). Tätä tutkimusta varten saatiin asiakkaiden yhteystiedot perheosastolta. Nämä asiakkaat olivat antaneet siihen suostumuksensa ja olivat halukkaita osallistumaan tutkimukseen. Haastattelukysymyksiä pohdittaessa kiinnitettiin myös huomiota siihen, mikä tieto perheen lastensuojeluasiakkuudesta on oleellista tutkimuksen kannalta. Asiakkaiden yhteystiedot hävitettiin haastatteluiden jälkeen. Aineistonkeruuta varten saatiin lisäksi sosiaalityöntekijöiden nimet ja sähköpostiosoitteet, myös nämä tiedot hävitettiin aineistonkeruun loputtua. Kuulan (2011, 110-112) mukaan yleensä tutkimuksessa ei ole tarpeen säilyttää tutkittavien nimiä, osoitteita tai muita tunnistetietoja. Kun tutkittavien tunnistetietoja ei ole välttämätöntä säilyttää, tulee ne hävittää mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. On myös aineistonkeruutilanteita, joissa tunnistetietoja ei ole välttämätöntä hankkia ollenkaan. Nimettömyys voi olla sekä tutkijan että tutkittavan etu, etenkin kun kyseessä on arkaluonteisia asioita.

Ihmisillä on oikeus päättää itseään koskevien tietojen käsittelystä. Tutkimuksissa tämä tarkoittaa sitä, että tutkittavilla on oikeus päättää, haluavatko he osallistua tutkimukseen vai eivät. Suostumus tutkimukseen täytyy olla ehdottomasti vapaaehtoinen. (Kuula 2011, 86-87.) Kaiken tutkimuksen tarkoituksena on mahdollisimman suuri luotettavuus. Luotettavuutta voidaan kasvattaa lisäämällä tiedonlähteitä, esimerkiksi haastateltavia. Jossakin kohdin informanttien lisäämisellä ei kuitenkaan ole enää merkitystä, vaan luotettavuus säilyy samana.

(Clarkeburn & Mustajoki 2007, 82.) Tutkimusaineisto koostuu melko laajasta otoksesta perheosaston työntekijöitä ja asiakkaita, mutta sosiaalityöntekijöiden osuus olisi voinut olla suurempi. Tämän vuoksi sosiaalityöntekijöiden näkökulman kattavuus suhteessa aineiston luotettavuuteen kärsii jonkin verran.

Tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus tarkoittaa myös sitä, että tutkittavat ovat jollain tavalla motivoitava tutkimukseen. Sosiaalitieteissä tutkimuksen tarpeellisuutta voidaan perustella esimerkiksi sillä, että tutkimuksesta saatavan tiedon avulla hoidon saatavuus ja ennaltaehkäisy onnistuisivat jatkossa paremmin. (Kuula 2011, 155-156.) Tätä tutkimusta varten haastateltiin sellaisia asiakkaita, jotka ovat olleet perheosaston asiakkaina parin viime vuoden aikana. Asiakkaille kerrottiin tutkimukseen osallistumisen olevan mahdollisuus toiminnan kehittämiseen ja oman näkökulman esille tuomiseen. Perheosaston työntekijöitä ja sosiaalityöntekijöitä motivoivat varmasti samat asiat tutkimukseen osallistumisessa.

Tutkimuksesta kieltäytymisen syistä ei ole olemassa tarkkaa tietoa. Voidaan vain olettaa, että arkaluontoisista asioista puhuminen lisää kieltäytymisen mahdollisuutta. Itseä läheisesti koskettaviin tutkimusaiheisiin varmasti taas vastataan herkemmin. Olennaista osallistumisen kannalta voi myös olla rekrytointitapa. (Kuula 2011, 158.) Tutkimuksen aihetta voidaan pitää asiakkaille arkaluontoisena, sillä he ovat perheosaston asiakkaina olleet lastensuojelun asiakkuudessa ja lapsi on saattanut olla kuntoutusta ennen ja sen aikana huostaanotettuna. Tästä johtuen yhteydenotossa pidettiin tärkeänä, että se tulee perheille tutulta ja kenties jo luottamuksen ansainneelta työntekijältä. Tämän katsottiin minimoivan kieltäytymistä tutkimukseen osallistumisessa. Aineistonkeruutavaksi pohdittiin myös kyselyä aiheen arkaluontoisuudesta johtuen, jolloin haastateltavan ei tarvitsisi olla kasvokkain itselle vieraan tukijan kanssa. Aineistonkeruumenetelmäksi valittiin kuitenkin kaikille tahoille teemahaastattelu, jotta haastattelun aikana on mahdollisuus esittää lisäkysymyksiä ja päästä syvemmin sisälle aiheeseen. Haastattelut haluttiin ensisijaisesti toteuttaa perheosaston tiloissa, joka olisi haastateltaville tuttu paikka ja osaltaan helpottaisi arkaluontoisista asioista puhumista.

Lastensuojelun asiakkaita haastateltaessa on erityistä huomiota kiinnitettävä eettisiin kysymyksiin ja erityisesti salassapitoon. Tarkoituksenmukaisen tiedon saaminen tutkimusta varten vaatii myös jonkinlaisen luottamuksellisen suhteen syntymisen haastateltavan ja haastattelijan välille. Ruusuvuori ja Tiittula (2005, 40-51) korostavat haastattelijan empaattista suhtautumista, erityisesti haastateltavan kertoessa ongelmallisista asioista. Haastattelijan olisi kuitenkin pysyttävä neutraalina, mutta haastattelua voi edesauttaa, mikäli haastateltava kokee häntä ymmärrettävän ja arvostettavan. Näin ollen haastattelija voi tarvittaessa rikkoa neutraaliuden pyrkimystä osoittaakseen haastateltavalle ymmärtävänsä tätä. Ymmärryksen osoittaminen saattaa myös rohkaista haastateltavaa kertomaan aiheesta lisää. Haastattelutilanteissa korostettiin tietojen luottamuksellisuutta sekä haastateltaville kerrottiin, ettei kaikkien

kysymyksiin ole pakko vastata. Haastattelutilanteet pyrittiin luomaan rauhallisiksi ja tunnelmaltaan vapautuneiksi. Haastatteluissa pyrittiin ymmärryksen ja empatian osoittamiseen sanoin, elein ja ilmein erityisesti asiakkaita haastatellessa. Neutraalina pysyminen haastatteluita tehdessä oli tärkeää omasta työtaustasta sekä mielipiteistä ja kokemuksista lastensuojelun kenttään johtuen.

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa aineiston analyysin laatu. Luotettavuuteen vaikuttaa se miten aineistoa on pystytty ottamaan huomioon ja minkälaisia tulkintoja tutkija on siitä tehnyt. Haastatteluilla tehtävään tutkimukseen vaikuttaa aina myös haastattelijan ja haastateltavan yhteistyö. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 185-189.)

5 Aineiston kuvaus ja analyysi

Tässä tutkimuksessa aineistosta on ensin etsitty haastatteluteemojen pohjalta nousseita asioita. Näitä teemoja olivat positiiviset asiat ja haasteet toiminnassa, henkilöstön osaaminen sekä kehittämisajatuksot toimintaan ja henkilöstöön liittyen. Tämän jälkeen aineistosta kerättiin näkemyksiä osallisuuteen, vertaistukeen ja yhteisöllisyyteen liittyen. Näiden teemojen oletettiin olevan merkityksellisiä perheosaston toimintaan liittyen. Eri tahojen näkemyksiä koottiin yhteen ja niistä etsittiin yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia.

Tutkimuskysymyksen avulla aineistolle esitettiin uusia kysymyksiä, joilla saatiin uusia teemoja esille. Tämän tutkimuksen avulla haluttiin selvittää eri tahojen näkemyksiä perhekuntoutuksen toimintaan liittyen. Kaikilta tahoilta kysyttiin näkemyksiä perheosaston toimintaan ja kehittämiseen liittyen. Lisäksi perheosaston työntekijöiltä kysyttiin työmenetelmiin liittyviä kysymyksiä. Lopulta aineistoista nostettiin esille kolme pääteemaa: asiakasprosessi, arki perheosastolla ja henkilöstön merkitys toiminnalle. Haastateltavat kertoivat näkemyksiään näihin teemoihin liittyen useissa eri kohdissa haastattelua ja tämän vuoksi niiden katsottiin olevan merkityksellisiä.

Teemahaastatteluissa esitettiin kysymyksiä perheosaston toimintaan liittyvistä asioista ja pyydettiin haastateltavia kertomaan niistä positiivisia näkemyksiä sekä millaisia haasteita toiminnassa on. Vaikka kysymyksenasettelut olivat eri tahoille hieman erilaisia, vastauksista nousi samoja asioita esille. Myös poikkeavia näkökulmia eri tahojen välillä oli. Kaikkien tahojen mielestä perheosaston toiminnassa oli positiivista henkilöstö ja jakson joustavuus. Sen lisäksi työntekijät ja sosiaalityöntekijät pitivät työskentelyä hyvänä. Sosiaalityöntekijät pitivät hyvänä ja toisaalta haasteena perheosaston sijaintia. Kaikki tahot pitivät haasteena työskentelyn oikea-aikaisuutta. Työntekijät ja asiakkaat kokivat perheosaston tilat negatiivisena asiana. Työntekijöiden mielestä kehitettävää oli tiedonkulussa ja lisäkoulutusta kaivattiin.

Sosiaalityöntekijät kaipasivat lisätietoa toiminnasta. Asiakkaat pitivät toiminnan haasteena asiakkuuden pakkoa sekä työskentelyn kontrollia. (Kuvio 4.)

	Perheosaston työntekijät	Sosiaalityöntekijät	Asiakkaat
Positiivista	<ul style="list-style-type: none"> Henkilöstö Työskentely Joustavuus 	<ul style="list-style-type: none"> Henkilöstö Työskentely Joustavuus Sijainti 	<ul style="list-style-type: none"> Henkilöstö Joustavuus
Haasteita / Kehitettävää	<ul style="list-style-type: none"> Työskentelyn oikea-aikaisuus Tilat Tiedonkulku Lisäkoulutus 	<ul style="list-style-type: none"> Työskentelyn oikea-aikaisuus Lisätieto toiminnasta Sijainti 	<ul style="list-style-type: none"> Työskentelyn oikea-aikaisuus Tilat Pakko asiakkuuteen Kontrolli

Kuvio 4. Haastateltujen näkemyksiä perheosaston toiminnasta

Litteroinneissa eroteltiin eri tahot ja haastattelijat käyttämällä heistä eri lyhenteitä. Haastattelijoista käytettiin lyhennettä H, perheosaston työntekijöistä lyhennettä T, sosiaalityöntekijöistä lyhennettä S ja asiakkaista lyhennettä A. Tässä työssä haastatelluista käytetään jatkossa näitä lyhenteitä.

5.1 Asiakasprosessi

Haastatelluilta kysyttiin suoraan asiakasprosessista, mutta joka taholta nousi myös muuten esille prosessiin liittyviä näkemyksiä. Työntekijät ja sosiaalityöntekijät nostivat esiin oikeanlaisten asiakkaiden valikoitumisen jaksolle oikeaan aikaan. Pidettiin tärkeänä, että asiakkaat pääsevät osastojaksolle silloin, kun he sitä tarvitsevat ja ennen kuin heidän tilanteensa kriisiytyy liikaa. Työntekijät pitivät tärkeänä, että osasto on täynnä koko ajan. Myös kokonaisuutta tulisi huomioida asiakkaiden valinnassa. Sekä perheosaston työntekijät että sosiaalityöntekijät kokivat, että perheosaston kaltaiselle toiminnalle on tarvetta ja asiakaspaikkoja tulisi lisätä, jotta useammalla asiakkaalla olisi mahdollisuus päästä jaksolle.

Mun mielestä se hyöty on parhaimmillaan ku meil on kaikki asiakkaat ja ettei kellään ois mitään erityisen suurta ongelmaa et siin on tosi tärkeätä ottaa huomioon se kokonaisuus että minkä tyyppisiä asiakkaita on. (T)

Tiedonkulku ja sen onnistuminen niin talon sisällä kuin ulospäin nostettiin merkitykselliseksi asiaksi työntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa ja sitä pidettiin merkittävänä

osana asiakasprosessissa. Tiedonkulun yhtenä haasteena pidettiin talon senhetkisiä rakennemuutoksia.

Haasteena asiakasprosessille pidettiin asiakkaiden motivaatiota työskentelyyn. Sosiaalityöntekijät kaipaivat lisätietoa perheosaston toiminnasta, jonka avulla he voisivat motivoida paremmin asiakkaita jaksolle osallistumiseen. Asiakkaat kokivat osastolle tulon pakkona ja he kuvasivat laitosta vankilana. Toisaalta prosessin edetessä mielikuvat muuttuivat positiivisemmaksi. Myös ne asiakkaat, jotka sanoivat itse hakeutuneensa asiakkuuteen, pitivät laitosolosuhteita epämiellyttävänä.

Välil tuntu ihan ku ois vankilassa mut sit ku tähän alko tottuun tähän rytmiin et tääl niinku on ja saa apuu ja kaikkee niin sit vast alko tuntuu silt et täälhän on ihan mukava ollaki. (A)

Työskentelyn toimintamallia pidettiin hyvänä, perustehtävä hoidettiin hyvin ja toiminnan profiili oli selkeä. Jakson räätälöintimahdollisuudet nousivat kaikilta tahoilta positiivisena asiana esille. Toisaalta koettiin, että jaksoa voisi vielä enemmän räätälöidä yksilöllisemmäksi. Räätälöintimahdollisuuksina haastateltavat toivat esille jakson aloitus- ja lopetusajankohdan, koti-työskentelyyn siirtymisen laitospaikan sijaan, käytettävien työmenetelmien valikoitumisen yksilöllisesti asiakasperheen tarpeita vastaavaksi sekä henkilöstön erikoisosaamisen hyödyntämisen. Jakso räätälöitiin yksilöllisesti vastaamaan jokaisen asiakasperheen tarpeita käytävissä olevilla resursseilla. Erityisesti työntekijöiden puheissa nousi esille työmenetelmien monipuolinen käyttö. Työskentelyllä ja työmenetelmillä saadaan asiakkaiden ongelmia näkyväksi, jolloin niitä voidaan työstää. Toisaalta jakson aloitusajankohdan epävarmuutta ja jonoa jaksolle pidettiin negatiivisena. Jakson joustavuuden katsottiin olevan hyvä asia jaksolla olevalle asiakasperheelle, mutta jakson aloitusta odottavalle huono.

Se on myös se meidän vahvuus et me pystytään aika nopeesti kääntämään kelkkamme myös työskentelyn suhteen et meidän täytyykin lähteä tekemään jotain muuta mut se prosessi muuten niin reunaehdot on mut niiden sisällä tehdään aika paljon sellasta luovaa. (T)

Kaikki tahot pitivät kotona tapahtuvaa jälkijaksoa positiivisena asiana. Koettiin, ettei asiakasperhe jää heti osastojakson jälkeen tyhjän päälle, vaan apu ja tuki on lähellä. Haastatteluissa mainittiin myös jakson pituus sekä hyvänä että huonona asiana. Toiset kokivat jakson olevan sopivan mittainen, mutta osa toivoi jakson olevan pidempi ja osa lyhyempi.

Kaikki tahot näkivät hyvänä sen, että jakso antaa asiakkaille mahdollisuuden oppimiseen, kasvuun ja kehitykseen. Tärkeänä pidettiin sitä, että jaksolla vanhempi ja lapsi saavat olla yhdessä. Asiakkaat kokivat saaneensa tukea kontaktin luomisessa lapseen sekä vanhemman ja lapsen vuorovaikutussuhteen luomiseen ja kehittämiseen. Perheosastosta puhuttiin eri tahojen toimesta myös viimeisenä mahdollisuutena selvittää asioita niin, että lapsi ja vanhempi

ovat yhdessä ja samalla lapsi on turvassa. Koettiin tärkeänä, että lapsi voi olla biologisten vanhempiensa kanssa.

Vanhemmat saavat olla läsnä lapsensa elämässä kakskyt neljä tuntia vuorokaudessa, saavat itse hoitaa lapsensa, saavat uuden mahdollisuuden lähteä rakentamaan sitä arkea ja sitä suhdetta siihen omaan perheeseen ja siihen omaan lapseen, he saavat tukea, kyl mä näen [perheosaston nimi] mahdollisuutena näille perheille uuteen alkuun. (T)

Mulle tarjottiin tätä et mä saan tulla tänne lapsen kanssa et lapsen ei tarte olla siellä sijaisperheessä. (A)

Tutkimuksen perheosasto ei varsinaisesti ole yhteisöhoitoa. Oleminen laitoksessa voidaan kuitenkin katsoa tapahtuvaksi yhteisössä, jonka eri asiakasperheet muodostavat. Laitosjaksolla yhtä aikaa olevilla asiakasperheillä saattaa olla yhteisiä tekijöitä, jotka mahdollistavat vertaistuen. Yhteinen nimittäjä asiakasperheillä voi olla esimerkiksi se, että he ovat nuoria vanhempia pienten vauvojen kanssa. Perheosaston työntekijät nostivat työmuodon eduksi vertaistuen ja yhdessä elämisen. Asiakkaat toivat esiin perhekuntoutuksen hyvänä puolena sen, ettei tarvitse olla yksin, sillä laitosjaksolla on henkilökuntaa ja muita asiakkaita läsnä. Vaikka asiakkailla kysyttiin suoraan muiden asiakasperheiden merkityksestä heidän jaksoonsa, he eivät kokeneet saaneensa vertaistukea. Kuitenkin asiakkaat kertoivat luoneensa kuntoutusjaksolla ystävyyssuhteita, jotka ovat jatkuneet myös perhekuntoutuksen loputtua. Tärkeänä koettiin myös esimerkiksi se, että lapsi sai oman ikäistään leikkiseuraa ja yhteistä tekemistä oli muulloinkin kuin varsinaisissa ryhmätyöskentelytilanteissa.

Työntekijät nostivat esiin yhteisön ja vertaistuen merkityksen työskentelyssä, mutta haastateluista nousi esille myös sen negatiivinen puoli. Sitä pidettiin myös haasteena toiminnassa. Yhteisön muodostuminen saattoi vaikuttaa myös negatiivisella tavalla työskentelyyn.

Tohon ku osuu semmoset ihmiset ketkä lietsoo huonoa mieltä henkilökuntavastaisuutta ja kaikkea mahdollista niin ne on aika kiperiä tilanteita välillä ollu. (T)

Perheosastolta saatu hyöty koettiin konkreettisina asioina. Sosiaalityöntekijät toivat esille huostaanotto prosessiin tai sen lakkauttamiseen liittyviä esimerkkejä. Työntekijät ja asiakkaat näkivät hyödyllisenä sen, että perheen taloudellinen tilanne selkiytyi, arjen taidot paranivat sekä vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus koheni. Toisaalta asiakkaat toivoivat enemmän konkreettista arjen taitojen opettelua yhdessä työntekijöiden kanssa, kuten ruoanlaittoa ja vauvan hoitoa. Työntekijät kokivat, että he voivat antaa asiakasperheille välineet oman tilanteen kohentamiseen, mutta viimekädessä vastuu on perheillä itsellään.

Et kyllä täällä pystytään pieniä ihmeitä tekemään mut ne suuret ihmeedet on asiakkaan vastuulla tän työskentelyn jälkeen. (T)''

5.2 Arki perheosastolla

Perheosaston toiminnassa käytettäviä tiloja pidettiin pieninä. Etenkin yhteistä tilaa kaivattiin lisää, jotta arjessa tapahtuviin tilanteisiin voitaisiin puuttua vain ohimennen. Lisäksi pienten tilojen koettiin rajoittavan toimintaa. Asiakkaat kokivat pienet tilat ahdistaviksi, koska ei ollut tarpeeksi liikkumatilaa. Toisaalta pidettiin hyvänä, että jokaisella perheellä on oma huone ja sen myötä tarvittaessa oma rauha. Vanhemmalle ja lapselle annettiin tilaa olla rauhassa keskenään. Oman rauhan ja opettelun salliminen koettiin hyväksi. Toisaalta yksi asiakas koki, että omaa rauhaa häirittiin liiaksi.

Laitosympäristö nousi haastatteluissa esille negatiivisena asiana. Koettiin, ettei kaikille laitospäristö ole sopiva. Myös asiakkaiden aikaisempi laitostausta vaikutti siihen. Muutaman asiakkaan kohdalla laitospelämä ahdisti voimakkaasti, jolloin työskentelyn siirtäminen osastolta kotiin edesauttoi työskentelyn onnistumista. Laitosmaisudessa koettiin negatiivisena myös se, että kavereita on hankala tavata.

Mul on itellä lastensuojelutaustaa niin sitte jotenki koko ajan oli se et taas mä joudun jonneki laitokseen ja sitte tottakai sit kaikki ku rajotettiin hirveesti niin tuli sit et en mä haluu olla täällä et olihan se sit pieni semmonen shokki ku taas joutu tämmöseen paikkaan. (A)

Sosiaalityöntekijöiden puheissa perheosaston sijainnin katsottiin olevan hyväksi työskentelyrauhan kannalta, mutta toisaalta liikkumisen kannalta huono. Asiakkaat pitivät sijaintia hankalana ja liikkumista rajoittavana. Asiakkaat kokivat, ettei heillä ole mielekäästä tekemistä perheosaston ympäristössä.

Perhekuntoutuksen arjessa tärkeänä pidettiin päivärytmiä ja rutiineja. Työntekijät kokivat, että arjessa toimimisen kautta perheiden ongelmat tulevat näkyviksi ja niihin on helpompi puuttua. Rutiinit helpottivat lapsen päivärytmin muodostumista ja arjen hallintaa. Työntekijöiden näkökulmasta pidettiin tärkeänä toimintamallien antamista perheille ja toiminnan toisto. Päivärytmin myötä perheosastolle muodostui rutiinit ja rakenne.

Asiakkaat nostivat esille toiminnan huonona puolena useassa eri kohdassa haastattelua rutiinit, säännöt ja kontrollin. Koettiin, että säännöt olivat liian tiukat ja epäselvät, jatkuva kontrolli ärsytti ja ennakointi koettiin hankalaksi. Rajoittaminen aiheutti tunteen, ettei vanhempi halua olla osastolla. Toisaalta kulkeminen koettiin vapaammaksi kuin joissakin toisissa vastavissa laitoksissa ja asiakkaat kokivat olevansa melko vapaita liikkumaan laitoksen ulkopuolella, kunhan ilmoittivat asiasta perheosaston työntekijöille. Toisaalta jaksoa pidettiin positiivisena kokemuksena, kunhan sääntöihin oli totuttu ja niitä noudattiin.

On ehkä tullu sellanen olo et on taas joku pikkulapsi ollu on tietyt kotiintuloajat ja täl-laset. (A)

Jakson työskentelystä kysyttäessä yhtenä asiana nostettiin esille intensiivisyys. Perheosasto koettiin intensiivisenä työmuotona ja intensiivisyyttä pidettiin tärkeänä perheen kokonaisti-lanteen hahmottamisessa. Asiakkaat kokivat intensiivisyyden enemmän ahdistavana ja rajoit-tavana tekijänä, kun taas työntekijät ja sosiaalityöntekijät pitivät intensiivisyyttä työskente-lyn kannalta tärkeänä asiana. Intensiivisen työskentelyn hyötynä pidettiin sitä, että saadaan käsitys asiakkaiden haasteista ja samalla asiakkaat ovat koko ajan tuen piirissä ja turvassa.

Siel ollaan niin tiiviisti siit on ollu niille perheille oikeesti hyötyä ja siit on saanu sem-mosen sit myös niit eväitä jatkoon. (S)

5.3 Henkilöstön merkitys toiminnalle

Henkilöstön merkitys nousi esille kaikkien eri tahojen haastatteluista, sillä haastateltavat nos-tivat aiheen esille spontaanisti haastattelun lomassa useassa eri kohdassa. Työntekijöiltä ky-syttiin henkilöstön erilaisten osaamisalueiden vaikutuksesta toimintaan, mutta sosiaalityönte-kijöiltä tai asiakkailta ei kysytty suoraan mitään henkilöstöön liittyvää. Henkilöstöön viitattiin haastatteluissa usein, kun kysyttiin toiminnan hyviä puolia. Henkilöstö nähtiin positiivisena asiana työskentelyn kannalta kaikkien tahojen näkökulmasta. Myös se, että henkilöstössä oli eri-ikäisiä ja molempia sukupuolia olevia työntekijöitä, koettiin rikkautena. Lisäksi koettiin, että osastolla on sopiva määrä henkilökuntaa suhteessa asiakkaisiin. Työntekijät kokivat, että heillä on riittävästi aikaa hoitaa työtehtäviään.

Työntekijät toivat erityisesti esille eri osaamisalueiden tärkeyttä. Henkilöstön eri osaamisalu-eet nähtiin pohjana työskentelylle ja monipuolisuus koettiin rikkautena ja voimavarana. Mo-nipuolisella osaamisella voitiin jaksoa räätälöidä asiakkaiden tarpeiden mukaan ja työntekijät kokivat saavansa tukea omalle työskentelylleen tiimin monipuolisen osaamisen ansiosta. Työntekijät kuvasivat, että he voivat keskustella ja pohtia kullekin perheelle sopivia työme-netelmiä tiimissä ja näin hyödyntää erilaisia näkemyksiä. Toisaalta haasteena pidettiin sitä, että jotkin työmenetelmät ovat vain muutamien työntekijöiden hallussa. Tällöin kyseiset työmenetelmät eivät ole käytettävissä, jos kyseinen työntekijä vaihtaa työpaikkaa tai on pois-sa pidemmän aikaa, esimerkiksi vuosilomalla. Henkilöstön lisäkoulutusta pidettiin tärkeänä kehittämiskohteena.

Meil on hirveen hyvä ryhmähenki ja me keskustellaan paljon, tähän on moniammatilli-nen työtiimi, me keskustellaan ja mietitään eri vaihtoehtoja ja me ollaan aika pohtiva työryhmä ja mun mielest se näkyy siinä työn laadussa et me tehään laadukasta työtä et me otetaan huomioon niit eri osaamisalueita ja hyödynnetään niitä. (T)

Sosiaalityöntekijät korostivat työntekijöiden ammattitaidon tärkeyttä. Perheen tilanteen arviointi on tärkeä osa työskentelyä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta, koska sen pohjalta he tekevät asiakkaita koskevia päätöksiä. Sosiaalityöntekijät nostivat esiin arvioinnin hyvän laadun, joka perustuu työntekijöiden vankalle ammattitaidolle. Sosiaalityöntekijät pitivät perheosaston työntekijöiden osaamistasoa korkeana. Sosiaalityöntekijöiden puheissa esiintyi yhteistyön merkitys työskentelylle. Yhteistyön koettiin onnistuneen hyvin. Neuvotteluista ja muusta yhteydenpidosta saatiin hyvin tietoa asiakkaiden tilanteista ja asioista puhuttiin suoraan. Näin ollen sosiaalityöntekijät kokivat pystyvänsä miettimään jatkotyöskentelyä asiakkaiden kanssa paremmin.

Mitä hyviä puolia siinä toiminnassa sun mielestä on? (H)

Mun mielestä työntekijät on tosi osaavia ja palaute on selkeä ja kun on yhteisiä neuvotteluja niin asiakkaan läsnä ollessa käydään kaikki huolet läpi ettei tuu tapaamisen jälkeen sellasta etten mä nyt viittiny tossa sanoa vaan ihan suoraan puhutaan kaikki asiat. (S)

Perheosaston henkilöstöä pidettiin hyvänä ja mukavana. Siltä asiakas sai kaipaamaansa tukea ja neuvoja. Toisaalta yksi asiakas toi esille sen, että henkilökunta tuputtaa liikaa omia ajatuksiaan kasvatukseen liittyen. Henkilöstön katsottiin olevan konkreettisesti läsnä ja heitä oli helppo lähestyä ja heille oli helppo puhua mieltä askarruttavista asioista. Toisaalta tuotiin myös esille sitä, että henkilökunta voisi olla aktiivisempaa ja olla läsnä osastolla enemmän. Tämä korostui erityisesti tilanteissa, joissa asiakasperheitä oli osastojaksolla vähän.

Mikä sun mielestä täs toiminnassa on tärkeitä? (H)

Se tuki ja se et pystyy juttelemaan jos painaa joku mieltä ja sit tietää et hetkeks pääsee vaik lenkille jos tuntuu et ei kestä enää olla täällä ja sit et joku kattoo kuitenkin sen ajan lasta ja sit sä pystyt puhuun jonku kaa tai vaik lähtee ulos käveleen tai sit et täältä saa sellast apuu ja tukee mitä kaipaa. (A)

6 Johtopäätökset

Perheosasto näyttäytyi aineistossa positiivisena toimintamallina. Perheosastosta puhuttiin positiiviseen sävyyn, vaikkakin kritiikkiä löytyi erityisesti asiakkaiden näkökulmasta. Toisaalta kaikki asiakkaat toivat esille myös positiivista näkemystä toiminnasta ja erityisesti henkilökunnan osalta. Työntekijöiden puheissa perheosasto näyttäytyi positiivisena toimintamallina lastensuojelun ja perhetyön toimintakentässä. Heidän puheistaan välittyi työn merkityksellisyys ja mielekkyys. Sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta toiminta on arvokasta erityisesti perheen tilanteen arvioinnissa ja lisätiedon saamisessa päätöksentekoa varten. Perheosaston toiminta antaa lisämahdollisuuksia työskennellä perheitä tukien yhdessä heidän kanssaan.

6.1 Valta-asetelmat

Tutkimuksen yhdeksi keskeiseksi teemaksi nousivat valta-asetelmat ja niiden merkitys perheosaston toiminnassa. Valta-asetelmien läsnäolo korostaa henkilöstön merkitystä työskentelyssä. Jos valtaa kyetään käyttämään osana auttamistyötä positiivisessa merkityksessä, se lisää asiakkaiden motivoitumista ja sitoutumista työskentelyyn. Nämä asiat lisäävät työn tuloksellisuutta ja osallisuuden kokemusta. Asiakkaat kuvasivat, että sääntöihin totuttuaan jakso oli mielekkäämpi mitä he ennalta ajattelivat. Toisaalta työntekijät pitivät sääntöjä työskentelyn lähtökohtana. Tämä muodostaa asetelman, jossa työntekijät ovat sääntöjen vartijoina, kun taas asiakkaat opettelevat toimimaan niiden puitteissa. Laitinen ja Väyrynen (2011, 172-179) toteavat, että lastensuojelun asiakasprosessin haasteena on avohuollon tukitoimien normittuminen välttämättömiksi ja hyväiksi, kun taas tahdonvastaisten ja puolipakkoa sisältävien toimien muodostuminen pahoiksi ja vältettäviksi. Pohjolan (2010, 55) mukaan sosiaalityössä on viime aikoina alettu ymmärtää mahdollisuutta käyttää valtaa työskentelyssä myös positiivisena asiana. Vallan käytön ei tarvitse kuitenkaan aina olla työntekijöiden käyttämää valtaa asiakkaita kohtaan vaan se voidaan ohjata auttamistyön tueksi.

Auttamistyössä on aina mukana vallan käsite. Se tulee esille muun muassa erilaisina interventioina, päätösten ja arviointien teossa sekä prosessien läpiviemisessä yhdessä asiakkaiden ja ammattilaisten kanssa. Valtaa käytetään sosiaalityössä työntekijöiden kesken, eri ammattiryhmien kesken sekä suhteissa asiakkaisiin ja yhteisöihin. Vallan käsite ja sen sisältö tulee ymmärtää ja sisäistää, jotta sitä voidaan hyödyntää positiivisella tavalla. Jotta tämä onnistuu, tulee omia arvojaan tarkastella suhteissa ammatillisiin ja yhteiskunnallisiin arvoihin. (Laitinen & Pohjola 2010, 8-9.)

Myös Juujärvi, Myyry ja Pessa (2007, 79-80) korostavat eettisen herkkyyden merkitystä sosiaalityössä. Työntekijän tulee osata tunnistaa asiakkaan erityispiirteitä ja tarpeita, jotta hän osaisi huomioida asiakkaan etua. Työntekijän tulee myös tunnistaa ja reflektoida omaa toimintaansa liittyen siihen, miten oikein on tulkinut asiakkaan tilannetta ja millaisia seurauksia työntekijän omalla toiminnalla on asiakkaalle ollut. Toimintatapojen seurauksien pohtiminen eri osapuolien näkökulmasta sisältyy eettiseen herkkyyteen. Myös toisten ihmisten oikeuksien ja hyvinvoinnin näkökulmasta olisi hyvä tarkastella tilannetta. Tämä mahdollistuu roolinoton ja empatian avulla.

Tässä tutkimuksessa vallan käsite tuli esille varsin selvästi. Erilaiset säännöt, kontrolli ja toisaalta myös ”pakotetut” rutiinit vahvistavat valta-asetelmia jo olemassa olevien työntekijä-asiakassuhteiden yhteyteen. Asiakkaat kokivat valta-asetelman toisaalta myös pakkopullana ja esimerkiksi vertasivat perheosastolla oloa vankilaan. Työntekijät taas kuvasivat, että he antavat asiakkaille mahdollisuuksia, joiden puitteissa asiakkaat voivat halutessaan toimia. Tämä

näkyi myös haastateltujen puhetavassa. Työntekijät käyttivät ilmaisuja kuten ”asiakkaat saavat” ja ”asiakkaille annetaan mahdollisuus”, kun taas toisaalta asiakkaat puhuivat kuinka he oppivat noudattamaan sääntöjä eivätkä niinkään kokeneet saaneensa uusia toimintamalleja arkeen.

Vanhemman ja lapsen vuorovaikutukseen ne saa paljon tukea. (T)

Vanhemmat saavat olla läsnä lapsensa elämässä. (T)

Sit ku tähän alko tottuun siihen tähän rytmiin. (A)

Koko ajan tuli kaikkii uusii semmosii sääntöjä. (A)

Se riippuu ihan siitä et mitä ohjelmaa noi [työntekijät] on antanu tuolta. (A)

Voidaan ajatella, että työntekijät näin myös siirsivät vastuuta takaisin asiakkaille. Valta-asetelman voidaan kuitenkin sanoa muodostuneen onnistuneesti perheosastolla, koska kaikki tahot kokivat henkilöstön positiivisena, ammattitaitoisena, asiakkaita kunnioittavana tahona.

6.2 Näkemyksiä työmallista

Tutkimuksen perusteella perhekuntoutus koetaan hyvänä työmallina ja sille nähdään olevan tarvetta. Lastensuojelulakia on vähitellen muutettu kohti perhekeskeistä työskentelyä ja tätäkin kautta korostuu tarve tämän tyyppiselle työskentelylle. Perhekuntoutuksen oikea-aikaisuutta voidaan pitää merkittävänä asiana työskentelyssä. Työskentelyn pitää ajoittua oikeaan vaiheeseen asiakasperheen elämässä, jotta perhe hyötyisi siitä. Perheosastolle tullessaan perheen tilanne on sellainen, ettei kotiin tehtävä perhetyö ole riittävää tukea. Toisaalta perheen tilanne ei voi olla liian kriisiytynyt, jolloin akuutti ongelma vie huomiota pois perheen kokonaistilanteesta. Jakson aloitusajankohta ei kuitenkaan ole yksistään perheen tilanteesta kiinni, vaan siihen vaikuttavat myös muut jaksolla olevat asiakasperheet ja se, milloin perheosastolla on vapaita asiakaspaikkoja. Koska jakson pituus on räätälöitävissä tapauskohtaisesti, voi jakson lopetusajankohtakin muuttua. Vapaita asiakaspaikkoja voi joskus joutua odottamaan jopa kuukausia, jolloin myös paikkaa odottavan asiakasperheen tilanne voi muuttua huomattavasti.

Myös Heinon (2008, 43, 48-50, 56-58.) mukaan perhetyön vaikuttavuuteen liittyy oleellisesti perhetyön aloitus ja kesto. Perhetyö tulisi aloittaa riittävän ajoissa ja sen tulisi kestää tarpeeksi kauan. Avun tulisi olla moninaista: perheiden tulisi saada riittävän erilaista apua, monin tavoin ja keinoin. Avun tulisi olla myös riittävään tietoon perustuvaa ja lapsen sekä perheen tilanteeseen sovitettua. Perhetyön tulisi olla luottamuksellista sekä riittävän vapaaehtoisuuteen perustuvaa ja kontrolloivaa. Perhetyön haasteena onkin avun oikea-aikaisuus.

Jakson räätälöintimahdollisuudet ovat merkittävässä osassa työskentelyä kaikkien tahojen näkökulmista katsottuna. Räätälöintimahdollisuuksilla tarkoitetaan niin työmenetelmien valikoimista kuin jakson pituutta ja aloitus- tai lopetusajankohtaa. Räätälöinti antoi kaikkien tahojen mielestä paljon erilaisia mahdollisuuksia työskentelylle. Toisaalta asiakkaiden taholta koettiin myös, että jakso olisi voinut olla vieläkin yksilöllisemmin räätälöity. Räätälöinti antaa asiakkaalle tunteen osallisuudesta ja vaikutusmahdollisuuden itseään koskeviin päätöksiin ja toimintaan, jonka myötä työskentely tulee asiakkaalle mielekkäämmäksi ja asiakas motivoituu työskentelyyn paremmin. Tarkoituksenmukainen työskentely edellyttää perheen yksilöllisen tilanteen ja tarpeiden huomioimista. Lisäksi näin henkilöstö voi hyödyntää osaamistaan laajasti.

Sosiaalityön asiakkuus lähtee aina jossain määrin liikkeelle ongelma-ajattelusta. Ilman elämässä tapahtuvia haasteita ei asiakkuutta synny. Asiakkaan elämässä ongelma on kuitenkin vain yksi osa kokonaisuutta, eikä tämän vuoksi asiakasta tulisi ajatella pelkästään ongelman kautta. Työskentelyn tulisi lähteä asiakkaan tarpeista. Asiakkaan aseman vahvistaminen edellyttää asiakkaan aktiivista osallistumista työskentelyyn. Osallistuva asiakas ei ole vain työskentelyn passiivinen kohde, vaan hän on mukana määrittämässä omaa palveluaan ja kokonaistilannettaan. (Pohjola 2010, 56-57.)

Vaikka perheosastolla työskentely ja tavoitteet räätälöidään asiakasperheen kanssa, eivät asiakkaat mieltäneet kaikkea toimintaa työskentelyksi. Näitä olivat esimerkiksi perheosaston rutiinit sekä keskustelut henkilöstön ja asiakkaiden välillä. Asiakkaat vertasivat perheosastolla olemista vankilaksi, missä ihmisiä vain säilytetään ja kontrolloidaan. Karvinen-Niinikoski (2010, 248) kuvaa ongelmanratkaisuun keskittyvän asiakas-asiantuntijasuhteen olevan sosiaalityössä ristiriitaisessa asemassa, koska sen mukana tuleva vallankäyttö on sosiaalityön arvoja vastaan. Sosiaalityön arvojen pohjalta asiakas on parhaimmillaan tasavertainen kumppani, jonka kanssa kehittyvä vuorovaikutuksellinen ja avoin suhde.

Työntekijöillä on käytössään erilaisia työvälineitä, joista yhtenä tärkeimmistä pidetään keskustelua ja tavallista arkea perheosastolla. Päivärytmillä ja rutiineilla luodaan perheosastolle perheiden kuntoutumista tukeva arki. Tämän tutkimuksen perusteella osa asiakkaista ei koe keskustelua ja arkea työmuotona, vaan he kokivat vain esimerkiksi erilaisten ryhmien ja muiden selkeiden työmenetelmien olevan kuntouttavaa toimintaa ja työskentelyä. Seppäsen ym. (2010, 208) mukaan perheiden kanssa tehtävässä työssä eri menetelmät voivat olla itsenäisiä menetelmiä, joita työntekijä voi soveltaa ja ottaa käyttöön oman ammatillisen harkintansa mukaan. Menetelmää valitessaan työntekijän tulee arvioida millaiseen tarkoitukseen, millaiselle perheelle ja mihin tilanteeseen menetelmää ollaan valitsemassa. Ensisijaista on tiedostaa työskentelyn tavoite, eli kuinka auttaa asiakasta kyseessä olevassa tilanteessa. Itse menetelmien käyttö ei voi olla itseisarvo. Tämä on huomioitu myös perheosaston työskentelyssä.

Ei ryhmää ryhmän vuoksi vaan kun on tarve. (T)

Perheosaston toiminta koettiin intensiivisenä työmuotona kaikkien tahojen näkökulmasta. Eri tahojen näkemykset erosivat toisistaan merkittävästi. Työntekijät ja sosiaalityöntekijät pitivät intensiivisyyttä hyvin tärkeänä osana työskentelyä, kun taas asiakkaat kokivat intensiivisyyden ahdistavana ja mielsivät sen kontrollina. Näiden näkemyserojen voidaan katsoa johtuvan työskentelyn lähtökohdista. Asiakkaat eivät ole työskentelyssä mukana vapaaehtoisesti, jolloin työskentelyssä on aina läsnä valta-asetelmat. Laitoskuntoutuksesta puhuttiin ”pakko-pullana”, kun taas kotityöskentely koettiin mielekkäämpänä. Voidaan olettaa, että laitoksessa oleminen fyysisesti tuo kontrollin ja valta-asetelmat konkreettisemmin asiakkaille läsnä oleviksi. Kotona ollessaan perheet pystyvät olemaan vapaammin eikä kontrolli ole niin intensiivistä. Kodin omat tutut toimintatavat ja normit pääsevät vaikuttamaan perheen arkeen. Tämän vuoksi onkin hyvä, että perheille on tarjolla myös kotityöskentelyä laitostyöskentelyn jatkoksi. Tällöin perheet siirtyvät tuetusti itsenäiseen arkeen intensiivisestä laitoskuntoutuksesta.

Mulle ei annettu muuta vaihtoehtoa ja se oli lapsen etu ja mä näin sen oman lapseni takia välttämättömäksi tulla tänne. (A)

Se on mahdollista ottaa käytäntöön siellä kotona ne täällä opitut asiat ja siin on meillä tietyllä tavalla mahdollisuus kontrolliin et miten se homma tapahtuu ja miten se arki lähtee siellä kotona. (T)

Viranomaisnäkökulmasta intensiivinen työskentely mahdollistaa ongelmien näkyväksi tulon, jolloin niihin voidaan puuttua paremmin. Asiakkaat puolestaan mieltävät intensiivisyyden kontrollina. Tämä tuo työskentelyyn jännitteitä, koska tärkeänä työkaluna pidetty intensiivisyys mielletään asiakkaiden puolelta negatiivisena asiana. Toisaalta asiakkaat kokivat työntekijät positiivisena asiana työskentelyssä, jolloin työntekijöiden tuoma kontrolli ei ole niin negatiiviseksi koettu asia. Voidaan todeta, että työntekijöiden ammattitaitoinen suhtautuminen asiakkaisiin on merkittävässä roolissa intensiivisen työskentelyn onnistumisen kannalta. Työntekijöiden haastatteluista välittyi kunnioittava ja arvostava suhtautuminen asiakkaita kohtaan. Laitinen & Pohjola (2010, 10.) puhuvatkin siitä, miten työntekijöiden suhtautuminen asiakkaisiin vaikuttaa työskentelyyn. Sosiaalityössä asiakkaan ja työntekijän suhdetta leimaa erillisyyks ja ihmisyyks. Suhteen ei tarvitse olla vastakkainen. Toisen asemaa ja erilaisuutta kunnioittamalla ja ihmisyyttä arvostamalla voivat tuki ja kontrolli olla toisiaan täydentäviä työvälineitä ja osana positiivisesti mielletävää valtaa. Tuki, kontrolli ja valta muodostavat kokonaisuuden, joka vaikuttaa muutosprosessiin.

Vertaistuki nähtiin niin työntekijöiden kuin sosiaalityöntekijöidenkin taholta tärkeänä osana työskentelyä. Koettiin, että vertaistuki on parhainta, kun jaksolla on mahdollisimman samantlaisissa elämäntilanteissa olevia asiakasperheitä. Työntekijät nostivat esille erityisesti sen,

että asiakkailta olisi samantyyppisiä ongelmia (mielenterveys, päihde jne), kun taas asiakkaat kokivat erityisen tärkeänä sen, että jaksolla olevilla asiakasperheillä olisi suunnilleen samankäisiä lapsia. Vertaistuen merkitys haastatteluissa jäi yllättävän pieneksi ja merkityksettömäksi. Lähtöajatuksena tutkimukselle oli se, että vertaistuki on keskeinen osa työskentelyä. Asiakkaat eivät kuitenkaan kokeneet vertaistukea merkittävänä osana työskentelyä. Aiheesta kysyttäessä he eivät kokeneet saaneensa vertaistukea, mutta ystävyyssuhteita ja avointa keskustelua silti oli. Voidaan tietysti ajatella, että asiakkaat eivät osaa nimetä saamaansa vertaistukea, sillä työskentely sisältää paljon erilaisia työmuotoja ja -malleja, jotka on jo toiminnassa nimetty. Vertaistuki on koko ajan läsnä eikä siihen liittyen ole varsinaisia työskentelymuotoja näkyvillä.

6.3 Henkilöstön merkitys

Tutkimuksen kaikki eri tahot mielsivät henkilökunnan lähinnä positiiviseksi asiaksi. Tästä on hyötyä toiminnalle, koska tämän kautta asiakassuhteet todennäköisemmin rakentuvat luottavaisiksi. Auttamistyössä lähtökohta hyvälle asiakassuhteelle on luottamuksessa. Myös Romakkaniemen ja Värysen (2011, 138139) mielenterveysongelmaisia koskevien tutkimusten perusteella mielikuva asiantuntijuudesta rakentuu koulutuksen ja ammattiaseman lisäksi työntekijän kyvystä kohdata asiakas. Luottamus syntyy, kun asiakas kokee tulleen otetuksi todesta. Rohkeus vaikeiden asioiden esille ottamiseen kasvaa luottamuksen myötä.

Asiakas saattaa odottaa, että työntekijä ratkaisee hänen ongelmansa. Tällöin työntekijä saattaa helposti vastata tähän tarpeeseen, jolloin vastuu siirtyy asiakkaalta työntekijälle. Työntekijän valta päättää ja määritellä asioita korostuu. Asiantuntijuutta määrittelevä tietynlaisten tietojen ja taitojen osaaminen luo valmiin auktoriteettiasetelman työntekijän ja asiakkaan välille. (Mönkkönen 2007, 38-39.) Oleellista perhetyössä on työntekijän ja asiakasperheen välinen vuorovaikutus. Vuorovaikutusta on itse keskustelu sekä tavat keskustella ja luoda yhteistyötä perheen kanssa. Toimiva vuorovaikutus työntekijän ja asiakasperheen välillä vaikuttaa oleellisesti työn tuloksellisuuteen. (Rönkkö & Rytönen 2010, 165.)

Perheosaston työntekijöiden ja asiakkaiden vuorovaikutus on toimivaa. Jokaisen tahon haastatteluissa tuotiin esille, että asioista keskustellaan avoimesti ja niiden oikeilla nimillä. Henkilöstön kertomuksista välittyi arvostus asiakkaita kohtaan, mutta myös asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden kertomuksista välittyi arvostus henkilöstön ammattitaitoista vuorovaikutusta kohtaan. Tämä näkyi myös siinä miten työntekijät korostivat keskustelun merkitystä työskentelyssä. Myös Mönkkösen (2007, 45, 54) mukaan asiantuntijuuden ei tarvitse tulla esille käskemisenä ja pakottamisena. Se näkyy siinä miten ja mistä asioista asiakkaille puhutaan. Yhdistämällä asiantuntijatieto asiakkaan asiantuntijuuteen omasta elämästään, voidaan yhteistä ymmärrystä rakentaa vastavuoroisesti.

Vuorovaikutusta ovat tavat keskustella ja luoda yhteistyötä työntekijän ja perheen välillä. Työtä tehdessään työntekijä antaa omalla vuorovaikutuksellaan mallia asiakasperheelle, esimerkiksi miten kuunnella toista, läsnäololla sekä välittämisen ja arvostuksen osoittamisella. Vuorovaikutusta voidaan pitää keinona tuoda esille tietoa ja sillä myös luodaan yhteistyötä ja ilmaistaan itseä. Työn tuloksellisuuteen vaikuttaa oleellisesti perhetyöntekijän tavat olla vuorovaikutuksessa. Perhetyössä kohtaamiset ovat kuitenkin erilaisia sillä perheet, työntekijät, ilmapiiri ja aika ovat erilaisia. Vuorovaikutustaidot ovat työntekijän työkalu perhetyössä ja hänen tuleekin osata toimia joustavasti muuttuvissa tilanteissa. Olennaisia vuorovaikutustaitoja yleisesti ovat kyky eläytyä toisen asemaan, kyky ymmärtää ja hyväksyä erilaisuutta, kyky lukea palautetta ja muuttaa omaa toimintaa, kyky pitää huolta omista rajoista, kyky antaa toiselle tilaa ja ottaa tilaa itselle sekä kyky oppia ja omaksua toiselta vuorovaikutustilanteesta. (Rönkkö & Rytönen 2010, 165-167.)

Henkilöstön merkitys nousi kaikkien tahojen kohdalla varsin suureksi puhuttaessa työskentelyn hyvistä puolista. Voidaan olettaa, että perheosaston työntekijöiden vuorovaikutustaidot edesauttavat työskentelyn onnistumista. Erilaisista persoonista koostuva henkilöstö, jolla on monipuolista osaamista hallussaan, muodostaa sellaisen joukon, jolla voidaan vastata erilaisen asiakkaiden tarpeisiin. Vaikka kohtaamiset eri henkilöiden välillä ovat erilaisia, henkilöstöstä voi löytyä asiakkaiden kannalta helposti lähestyttäviä persoonia, jolloin luottamuksellisen suhteen muodostaminen helpottuu. Toisaalta ammattitaitoisella vuorovaikutuksella voidaan vaikuttaa työskentelyyn positiivisesti riippumatta persoonasta.

Työntekijän persoona ja osaaminen vaikuttavat perhetyön laatuun. Rönkön ja Rytösen (2010, 283-285) mukaan työntekijät toimivat työssä oman persoonallisuutensa pohjalta ja sen kehiksen sisällä. Osaaminen koostuu monenlaisista valmiuksista, kyvyistä, taidoista, tiedoista ja osaamisista, joiden kokonaisuudesta muotoutuvat kunkin työntekijän valmiudet. Keskeistä perhetyön kannalta on työntekijän vuorovaikutustaidot ja kyky luoda luottamuksellinen yhteistyösuhde asiakasperheeseen. Oleellista ammattitaitoa on työntekijän itseensä ja omaan toimintaansa kohdistama reflektio, joka johtaa itsetuntemukseen. Reflektio voi kohdistua myös toisiin, joka johtaa toisten tarpeiden ymmärtämiseen ja palveluun, tai systeemeihin, joka johtaa yhteisöllisyyteen.

Koulutuksen merkitys korostuu, jotta ammattitaito pysyy ajantasaisena. Työntekijät kokivatkin tärkeäksi asiaksi jatkuvan kouluttautumisen. Reflektoimalla omaa toimintaansa työntekijä voi pitää omaa ammattitaitoaan yllä. Perheosaston työntekijöiden keskusteleva ilmapiiri varmasti edesauttaa myös oman toiminnan reflektoinnissa. Myös Miller ja Törrönen (2010, 170.) nostavat esiin vuorovaikutuksen tärkeyden nimenomaan työntekijän ammattitaitona ja -osaamisena. Työntekijöiden jatkuva koulutus asiakkaan kohtaamisen taidoissa vaatii jatkuvaa

työtä. Avainasiana on työntekijän omien vuorovaikutustaitojen ja suhtautumistapojen merkitys perheiden kanssa työskennellessä. Koulutus ja ammattitaito jäävät hyödyntämättä, mikäli luottamus asiakkaan ja työntekijän välillä horjuu.

6.4 Sitoutuminen työskentelyyn

Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa on erilaisia tasoja. Näitä ovat tilanteessa olo, sosiaalinen vaikuttaminen, peli, yhteistyö ja yhteistoiminta. Tilanteessa olon tasolla tiedostetaan toisen olemassaolo. Sosiaalisen vaikuttamisen tasolla toinen osapuoli on kohteena ja vuorovaikutus on yksisuuntaista, jolloin tilanteessa myös esiintyy vallan käyttöä. Kolmannella tasolla, pelisuhteessa, on yksilöillä eri intressit ja he tavoittelevat omaa etuaan kilpailun kautta, vaikka tavoite olisikin sama. Yhteistyön tasolla osapuolilla on yhteinen tavoite, jonka toteuttamiseksi he luovat työnjaon ja yhteistä ymmärrystä sopimuksen kautta. Viimeisellä tasolla eli yhteistoiminnan tasolla on osapuolilla yhteinen tavoite ja he tiedostavat sen, mutta lisäksi heillä on vahva luottamus ja eri osapuolet tiedostavat kaikkien sitoutumisen yhteisen asian eteen. (Mönkkönen 2007, 109-121.)

Yhteisymmärryksen kautta myös asiakkaiden voidaan olettaa motivoituvan työskentelyyn paremmin, jolloin jaksosta saatu hyöty on todennäköisempää. Tämän tutkimuksen pohjalta voidaan todeta, että asiakkaat jotka ovat motivoituneita kuntoutukseen kokevat myös toiminnan mielekkäänä ja kaikkien osapuolten työskentelevän heidän tavoitteitaan kohti. Myös Pohjolan (2010, 54) mukaan kaikkien yhteinen sitoutuminen työskentelyn tavoitteisiin auttaa palvelukulttuurin syntyisessä. Sekä työntekijän että asiakkaan tulee ottaa vastuuta ja työn tulee olla suunnitelmallisesti toteutettua. Asiakkaat tulee kohdata ihmisinä eikä vain osana järjestelmää.

Työntekijöiden kokemusten mukaan asiakkaiden motivaatio vaikuttaa siihen, miten he hyötyvät kuntoutuksesta. He toivat esille sitä, että asiakkuus perhekuntoutuksessa on perheille mahdollisuus ja että he saavat apua ja tukea, mikäli he ovat valmiita ottamaan sitä vastaan. Toisaalta asiakkaat kokivat saavansa apua ja tukea, mutta perheosastolla oleminen miellettiin pakkona. Voidaankin pohtia, kuinka paljon annetusta avusta ja tuesta on pitkäkestoisesti hyötyä asiakkaille ja kuinka paljon kyse on tietynlaisesta pelistä, jossa opitaan noudattamaan tiettyjä sääntöjä. Tämä vaikuttaa siihen, siirtyvätkö opitut tiedot ja taidot perheen arkeen kotona kuntoutuksen päätyttyä. Nyky-yhteiskunnassa sosiaalityön palvelujärjestelmä on muodostunut sellaiseksi, että se pyrkii antamaan asiakkaalle mahdollisuuden avun vastaanottamiseen niin halutessaan ja mikäli asiakas on siihen kykenevä.

Kuitenkin Lehdon (2010, 289, 294) mukaan mahdollisuuden käyttäminen edellyttää ihmiseltä valmiuksia siihen, joten ihmiselle tulee antaa myös selviytymisen edellytykset. Tällöin tavoit-

teena on parantaa ihmisen toimintaedellytyksiä. Keskiössä ovat sosiaaliset oikeudet, joilla turvataan toimeentulo, tarpeellinen hoito ja hoiva. Sosiaalisten oikeuksien turvaamiseksi kuntien tulee järjestää sosiaaliturva. Sen rinnalla ovat ihmisen oma ote asioihin, omat valinnat ja oma vastuu itsestään. Mahdollisuuksien politiikassa korostuvat yksilön omat voimavarat, jotka pitäisi saada käyttöön.

Rönkön ja Rytkösen (2010, 72, 74–75) mukaan perhetyön tavoitteena on aina jonkinlainen muutos. Se voi olla esimerkiksi muutos perheen vuorovaikutuksessa tai toimintatavoissa. Muutos vaatii kykyä päästää irti jostakin vanhasta ja opetella uutta. Jokaisella on kyky muutokseen, mutta aikahorisontti muutoksessa on yksilöllinen. Muutos voi olla haaste tai mahdollisuus ja muutokseen suhtautuminen kytkeytyy aikaisempiin kokemuksiin sekä ihmisen temperamenttiin. Joillekin pienikin muutos voi olla iso asia, kun taas toiset voivat olla hyvinkin nopeita muuttumaan. Keskimäärin muutoksiin sopeutuminen vie muutamia vuosia. Vain muutama prosentti ihmisistä on hyvin nopeita muuttujia, jotka kykenevät muutokseen parissa kuukaudessa. Alle vuoden kestävään muutosprosessiin kykenee alle 15 % ihmisistä.

Perheosaston toiminnassa onkin huomioitu asiakkaan kyky muutokseen siinä määrin, että jakson pituutta voidaan säädellä tapauskohtaisesti, eikä asiakkaalle ole annettu jotain tiettyä aikaa muutokselle. Toisaalta asiakkuudet eivät voi kestää vuosia ja tavoitteena on, että osaston asiakaspaikat ovat koko ajan täytettyinä, jolloin palvelun oikea-aikaisuutta ei voida huomioida parhaalla mahdollisella tavalla. Pohjolan (2010, 29) mukaan sosiaalityössä järjestelmän ja asiakkaan itsensä näkökulmista tarkasteltuna syntyy ristiriitoja siitä millaisena asiakkaan tarpeet nähdään. Järjestelmän intressinä ei niinkään ole yksilö itsessään vaan asiakasmäärät, palvelutarpeet ja palveluiden kustannukset sekä tuottavuus. Asiakas on tällöin vain yksi työn kohde muiden joukossa. Asiakkaan näkökulmasta tarkasteltaessa nousee tärkeäksi hänen oma selviytymisensä ja arjen sujuminen.

7 Pohdinta

Tätä tutkimusta tehdessä haasteena oli tutkijoiden oma työhistoria lasten sijaishuollossa. Omat kokemukset, mielipiteet ja ennakko-oletukset lastensuojelusta olivat muodostuneet jo vahvoiksi ennen tutkimuksen tekoa. Omana haasteenaan on ollut tarkastella tutkittavaa asiaa objektiivisesti, ilman että tutkijat antavat omien mielipiteiden vaikuttaa liikaa siihen, missä valossa tutkimustulokset esitetään. Lähtöajatuksena tämän tutkimuksen teolle on ollut se, että perhekuntoutukselle on oma paikkansa lastensuojelun työmallina ja sen yhteiskunnallinen merkitys on suuri. Lastensuojelun työskentelyn tarkoituksena voidaan pitää muun muassa perheiden hyvinvoinnin lisäämistä ja sitä kautta lasten kasvuolosuhteiden turvaamista. Hyvinvointivaltion ja hyvinvointipalveluiden tehtävä on edesauttaa kaikkien kansalaisten hyvinvointia.

Hiilamo ja Saari (2010, 13-14) lähestyvät hyvinvointivaltiota mahdollisuuksien näkökulmasta. Tällöin tarkoituksena on ihmisten toimintakyvyn parantaminen ja ylläpitäminen sekä sosiaalisen osallisuuden edistäminen. Sosiaalisten mahdollisuuksien parantamisen tavoitteena on hyvä elämä ja hyvinvoinnin tavoittelu. Hagfors ja Kajanoja (2010, 107-115) ovat kehittäneet hyvän kehän teorian, jonka mukaan antelias sosiaalipolitiikka ja sosiaaliturva vähentävät eriarvoisuutta ja vähentynyt eriarvoisuus puolestaan vahvistaa sosiaalista pääomaa. Toimenpiteet, joilla on positiivisia vaikutuksia, vaikuttavat itseään vahvistavasti. Tällöin ihmisten hyvinvointi lisääntyy. Hagforsin ja Kajanojan hypoteesina on ollut, että avainasemassa on mahdollisuuksien luominen niille, jotka ovat syntyneet huono-osaisiin oloihin tai joiden fyysiset tai psyykkiset perintötekijät eivät ole kehuttavia. Hyvän kehän teoriassa hyvinvointipanostusta lisätään muun muassa sosiaali- ja terveystalouden avulla, eriarvoisuus vähenee, jolloin mahdollisimman harva jäisi syrjään yhteiskunnan kehityksestä ja rakentamisesta, sosiaalinen pääoma, eli luottamus ja osallisuus, vahvistuu sekä näiden vaikutuksesta ihmisten tyytyväisyys omaan elämäänsä kasvaa, jolloin hyvinvointi lisääntyy.

Tutkimusaineistosta nousi esille työntekijöiden ajatus siitä, että perhekuntoutuksen avulla perheitä voidaan sitouttaa takaisin yhteiskuntaan. Toiminnan tavoitteena on esimerkiksi vahvistaa asiakasperheiden omia voimavaroja ja arkielämän taitoja. Näitä asioita vahvistamalla perhekuntoutuksella voidaan parantaa ihmisten hyvinvointia ja todennäköisesti myös parantaa ihmisten tyytyväisyyttä omaan elämäänsä.

Perhekuntoutus on perusteltua toimintaa myös ammattieettisesti tarkasteltuna. Mikäli ajatuksena on, että lapsien on hyvä olla biologisten vanhempiensa kanssa, tulee heidän yhdessäoloon myös tukea. Samalla tulee huolehtia siitä, että lapsilla on turvalliset kasvuolosuhteet. Ammattieettisesti on tärkeää, että perheille annetaan tällainen mahdollisuus kuntoutua yhdessä. Tämän esteenä ei saisi olla esimerkiksi resurssit. Yhteiskunnan tämän hetkinen taloudellinen tilanne vaikuttaa myös lastensuojelun kustannusten ja kustannustehokkuuden pohtimiseen. Jatkuvat leikkauspaineet eivät saisi olla esteenä tämänkään tyyppisen toiminnan tuottamiselle. Perhekuntoutuksen tavoitteena on yleensä ennaltaehkäistä lasten huostaanottoja, jotka ovat yhteiskunnalle taloudellisesti kalliita. Tässä kohtaa korostuukin avun oikea-aikaisuus ja asiakasperheen motivaatio oman tilanteensa muuttamiseksi. Asiakkaaksi tulo ei saisi olla vain liukuhihnalla tapahtuvaa liikkumista, vaan kuntoutuksen tarpeellisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta tulisi pohtia tapauskohtaisesti.

Perhekuntoutuksen kustannuksista johtuen asiakkaan motivaatio kuntoutukseen on tärkeässä asemassa, jotta työ olisi tuloksellista ja siten kustannustehokasta. Eettisesti ajateltuna taloudellisia seikkoja tärkeämpänä asiana nousee asiakkaan itsensä saama hyöty ja perhekuntoutuksen merkitys hänelle ja hänen perheensä hyvinvoinnille. Sosiaalialan työssä asiakkaan saa-

ma etu tulisi olla työskentelyn lähtökohtana kaikissa tilanteissa. Perhekuntoutuksen haasteena on asiakkaan motivaatio ja se, että asiakkaat kokevat työskentelyn pakkona. Onkin syytä pohtia kuinka paljon tämä vaikuttaa myös työn tuloksellisuuteen. Lastensuojelun työskentely on aina jonkinlainen interventio perheen tilanteeseen, joten lähtökohdat työskentelylle ovat jo valmiiksi haasteellisia. Tämän vuoksi voikin olla, että kokemusta pakosta ei voida koskaan täysin poistaa vaan se kulkee aina jollain tavoin työskentelyssä mukana.

Asiakkaita voidaan motivoida työskentelyyn esimerkiksi sillä, että toiminta räätälöidään perheen tarpeita vastaavaksi. Tämä saattaa aiheuttaa sen, että perheet kokevat olevansa keskenään eriarvoisessa asemassa. Voidaan pohtia, vaikuttaako tämä heidän motivaatioonsa heikentävästi. Onkin hyvä, että perheosastolla on olemassa tietyt rutiinit, jotka luovat raamit toiminnalle ja ovat kaikille samanlaiset. Voidaan olettaa, että toiminnan räätälöinti edesauttaa perheiden hyötymistä perhekuntoutuksesta.

Aineistoa kerätessä huomattiin, että asiakkaat puhuivat perheosaston henkilöstöstä positiiviseen sävyyn. Tämä oli yhtenäistä kaikissa asiakkaiden haastatteluissa. Tämä herätti kysymyksen, että miksi tämä oli merkityksellinen aihe tuoda esille niin voimakkaasti. Jäimme pohtimaan, että kokivatko asiakkaat haastattelijoiden olevan ikään kuin "samalla puolella" henkilökunnan kanssa ja näin ollen valta-asetelma olisi ollut läsnä myös haastattelutilanteissa. Tämän vuoksi heräsi kysymys kokivatko asiakkaat, että heidän oli helpompi korostaa henkilöstön positiivisia puolia vai oliko heidän kokemuksensa henkilöstöstä aidosti vain positiivinen. Toisaalta puheenaiheena henkilöstöstä puhuminen on helpompaa kuin oman elämäntilanteensa reflektointi. On myös syytä pohtia koettiinko henkilöstö merkityksellisempänä kuin käytetyt työskentelymenetelmät. Toisaalta on mahdollista, että henkilöstöllä on merkityksellinen asema perheen tilanteessa, koska he kokivat myös saaneensa apua omaan tilanteeseensa perhekuntoutuksesta. Henkinen tuki ja kokemus ymmärretyksi tulemisesta vaikutti olevan tärkeässä asemassa asiakkaiden kertomuksia. Voidaan olettaa, että henkilökunta koettiin joka tapauksessa positiivisena ja tärkeänä osana kuntoutusprosessia.

Haastattelutilanteissa on aina olemassa se mahdollisuus, että haastateltavat antavat sosiaalisesti suotavia vastauksia. Lähtökohta asiakkaiden haastatteluissa oli se, että yhteydenotto tutkimukseen osallistumista varten tuli perheosastolta. Tällöin haastattelu ei ole täysin neutraali lähtökohdiltaan. Tätä asetelmaa korosti lisäksi se, että asiakkaiden haastattelut toteutettiin pääosin perheosaston tiloissa. Tämä asetelma on hyvä huomioida myös tutkimustulosten luotettavuutta tarkasteltaessa. Työntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden haastattelut toteutettiin heidän työpaikallaan työvuoron aikana. Tämä varmasti edesauttoi kiinnostusta osallistua haastatteluun, vaikka haastatellut antoivat muutenkin vaikutelman kiinnostuksesta tutkimusta kohtaan. Toisaalta sosiaalityöntekijöiden osallistumishalukkuutta varmasti heikensi kiire heidän perustyössään ja tämän vuoksi sosiaalityöntekijöiden osallistumisprosentti jäi

pieneksi. Sosiaalityöntekijöiden vähäinen määrä täytyy ottaa huomioon aineiston kattavuudessa ja siinä kun eri tahojen näkemyksiä vertaillaan keskenään.

Tutkimusaineistoa analysoitaessa huomattiin, että haastattelutilanteissa olisi joihinkin kohtiin voinut puuttua paremmin ja syventää aihetta enemmän. Asiaa huomioitiin jonkin verran haastattelujen edetessä, mutta suuria muutoksia haastattelurunkoihin ei tehty. Haastattelutilanteissa olisi voitu pyytää haastateltavia perustelemaan näkemyksiään tarkemmin. Näin olisi aineistosta voitu saada enemmän irti ja toisaalta lisätä tutkimuksen luotettavuutta. Myös tutkimuskysymyksen laajuus hankaloitti haastattelukysymysten muodostamista. Tarkemmalla pohdinnalla tutkimuskysymyksestä olisi voitu jo alun perin tehdä tarkempi, jolloin haastattelukysymykset olisi voitu myös muodostaa syvemmin aiheeseen meneviksi. Liian avoimeksi jätetyt haastattelukysymykset tekivät myös aineistosta hajanaisemman.

Haastattelutilanteissa olisi saattanut olla aiheellista kysyä asiakkailta, millaista tukea tai palvelua he olisivat itse kaivanneet ja mistä he olisivat kokeneet hyötyneensä. Vai kokivatko asiakkaat ylipäättään minkäänlaista intervention tarvetta elämäntilanteessaan? Toisaalta tästä aiheesta voisi saada ihan oman tutkimuksensa, jossa aihetta voitaisiin tutkia laajemminkin. Olisi myös kiinnostavaa tietää, kuinka monella perheellä lastensuojeluasiakkuus on loppunut ja kuinka suuri merkitys perhekuntoutuksella heidän mielestään on ollut siihen. Kiinnostavaa olisi myös tutkia millaisia työvälineitä perheet ovat saaneet kuntoutuksesta omaan arkeensa. Tämä vaatisi oman tutkimuksensa, koska perheen asiakkuudesta tulee olla jo jonkin verran aikaa.

Kaikkien eri tahojen näkemys perheosastosta tuntui olevan varsin positiivinen. Kuntoutuksen antama mahdollisuus perheille koettiin tärkeänä. Tämä tukee myös tutkijoiden näkemystä siitä, että lastensuojelun työskentelyn kohdistaminen enemmän koko perhettä tukevaksi toiminnaksi on tärkeää niin lasten kuin heidän vanhempiansakin kannalta.

Onhan se nyt tärkeää et ihmisille annetaan tommonen mahdollisuus. (A)

Lähteet

- A-klinikkasäätiö. 2013. Perhekuntoutus. Viitattu 1.2.2014. <http://toimipaikka.a-klinikka.fi/jarvenpaa/perhe>
- Bardy, M. 2009. Lastensuojelun filosofia ja käytäntö. Teoksessa Bardy, M.(toim.). Lastensuojelun ytimessä. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. 16-46.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2001. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 5.painos. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 6.painos. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Vastamäki, J. 2007. Teemahaastattelu: opit ja koetukset. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 2.korj. ja täyd. p. Jyväskylä: PS-kustannus, 25-43.
- Flick, U. 2006. An Introduction to Qualitative Research. Thrid Edition. London: SAGE Publications.
- Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hagfors, R. & Kajanoja, J. 2010. Hyvän kehän teoria ja sosiaaliset mahdollisuudet. Teoksessa Hyvinvoinnin uusi politiikka - johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. Helsinki: Diakonia ammattikorkeakoulu
- Heino, L. 2011. Keskellä arjen kaaosta. Teoksessa Fågel, S., Jonsson, M., Korvela, P. & Kupiainen, A. (toim.) Arki haltuun. Sekvenssimenetelmä perhetyössä. Helsinki: Väestöliitto, 19-41.
- Heino, T. 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämis ehdotukset. Helsinki: STAKES.
- Helsingin Diakonissalaitos. 2014. Pyy on päihdekuntoutusta perheelle. Viitattu 1.2.2014. <https://www.hdl.fi/fi/palvelut/paihdetyo/perheen-yhdistetty-hoito>
- Hiilamo, H. & Saari, J. (toim.) 2010. Hyvinvoinnin uusi politiikka - johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. Helsinki: Diakonia ammattikorkeakoulu.
- Himanen. P. 2012. Sininen kirja. Suomen kestävän kehityksen malli. Luonnos kansainväliseksi tutkimushankkeeksi. Valtioneuvoston kanslia.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. 15.-16. painos. Helsinki: Tammi.
- Hovi-Pulsa, R. 2011, Arkilähtöinen perhetyö. Strukturoitua avoimuutta. Licensiaatin tutkimus. Itä-Suomen yliopisto.
- Hyvärinen, M. 2010. Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 90-118.
- Hämäläinen, J. 2011. Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Pehkonen, A. & Väänänen-Fomin, M. (toim.). Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 47-64.

Ihalainen, J. & Kettunen, T. 2011. Turvaverkko vai trampoliini. Sosiaaliturvan mahdollisuudet. 6. painos. Helsinki: WSOYpro Oy.

Jonsson, M. 2011. Perheet – eksyksissäkö? Teoksessa Fågel, S., Jonsson, M., Korvela, P. & Kupiainen, A. (toim.) Arki haltuun. Sekvenssimenetelmä perhetyössä. Helsinki: Väestöliitto, 11-18.

Julkunen, R. 2006. Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes

Juujärvi, S., Myyry, L. & Pesso, K. 2007. Eettinen herkkyyys ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Tammi.

Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Karvinen-Niinikoski, S. 2010. Ongelmanratkaisuperinne ja kriittinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 247-276.

Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.

Korvela, P. 2011. Arki, päivärytmi ja sekvenssit. Miten käsitteellistää arkea ja kotia? Teoksessa Fågel, S., Jonsson, M., Korvela, P. & Kupiainen, A. (toim.) Arki haltuun. Sekvenssimenetelmä perhetyössä. Helsinki: Väestöliitto, 219-223.

Kuronen, M. & Lahtinen, P. 2010. Supporting families: the role of family work in child welfare. Teoksessa Forsberg, H. & Kröger, T. (toim.) Social work and child welfare politics. Iso-Britannia: The Policy Press, 65-81.

Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Toinen, uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Kyrönlampi-Kylmänen, T. 2010. Lapsen hyvä arki. Helsinki: Kirjapaja.

Laine, K. 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Laitinen, M. & Kemppainen, T. 2010 Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 138-177.

Laitinen, M. & Pohjola, A. 2010 Asiakkuus – sosiaalityön ydinteema. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 7-15.

Laitinen, M. & Väyrynen, S. 2011. Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosessissa. Teoksessa Pehkonen, A. & Väänänen-Fomin, M. (toim.). Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 163-187.

Lastensuojelulaki. 13.4.2007/417.

Laurikainen, E. 2014. Perhekuntoutuksen hyödyt asiakkaille ja perhekuntoutuksen jälkeen tapahtuvan työskentelyn arviointia. Opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu.
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/83853/Laurikainen_Elisa.pdf?sequence=1

Lehto, M. 2010. Lopuksi: Onko mahdollisuus todella mahdollisuus? Teoksessa Hiilamo, H. & Saari, J. (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka - johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. Helsinki: Diakonia ammattikorkeakoulu, s. 289-297.

Mannerheimin lastensuojeluliiton Lasten ja nuorten kuntoutussäätiö. 2014. Lastensuojelullinen perhekuntoutus. Viitattu 1.2.2014. <http://www.lastenkuntoutus.net/palvelut-perheille/lastensuojelullinen-perhekuntout/>

Miller, H. & Törrönen, M. 2010. Arvostava ja aito kohtaaminen. Teoksessa Törrönen, M. & Pärnä, K. (toim.). Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Porvoo: Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 67-86.

Mikkeli-yhteisö. 2014. Viisi vuotta perhekuntoutusta Mikkeli-yhteisössä. Viitattu 1.2.2014. <http://www.mikkeliyhteiso.com/perhekuntoutus/viisivuotisjuhla.php>

Muukkonen, T. 2008. Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. http://www.socca.fi/files/102/Suunnitelmallinen_sosiaalityo_lapsen_kanssa.pdf

Mustajärvi, S. 2008. Perhetyöhön sitoutuminen. Lastensuojelun perhetyön asiakkaana olevien vanhempien, perhetyöntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden kokemuksia. Lisensiaatin tutkimus, Tampereen yliopisto. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/79189/gradu02591.pdf?sequence=1>

Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.

Oja-Koski, R. 1999. Yhteisö ja erilaisuus. Teoksessa Sinkkonen, J. & Pihlaja, P. (toim.) Ulos umpikujasta - miten auttaa tunnehäiriöistä lasta? Porvoo: WSOY, 122-134.

Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry.

Pessi, A. B. & Seppänen, A. 2011. Yhteisöllisyys. Teoksessa Saari, J. Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 288-313.

Pohjola, A. 2010. Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 19-74.

Puusa, A. 2011. Laadullisen aineiston analysointi. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: Johtamistaidon opisto, 114-125.

Puustinen-Korhonen, A. 2013. Koko perheen sijoitus perhe- tai laitoshoidtoon. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/perheensijoitus/>

Pärnä, K. 2010. Perhekuntoutus lasten ja perheiden palveluina. Teoksessa Teoksessa Törrönen, M. & Pärnä, K. (toim.). Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Porvoo: Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 41-50.

Raijas, A. 2011. Arjen hyvinvointi. Teoksessa Saari, J. Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 243-263.

Robson, C. 2001. Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluaation tekijöille ja tilaajille. Helsinki: Tammi. (Alkuperäisteos: Small-Scale Evaluation. Suomentanut: Lindqvist, T., Maaniittu, M., Niemi, E., Paasio, P., Paija, L.)

Romakkaniemi, M. & Väyrynen, S. 2011. Päihde- ja mielenterveyskuntoutujien kokemuksia psykososiaalisesta kuntoutuksesta. Teoksessa Järvikoski, A., Lindh, J. & Suikkanen, A. (toim.) Kuntoutus muutoksessa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 135-151.

Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Porvoo: Finn Lectura.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOY

Seppänen, P., Hansen, M., Janhunen, T., Kytöpuu, K., Salo, S., Seppänen, S., Tapio, N. & Vilén, M. 2010 Perhetyön työkalupakki täydentyy. Teoksessa Vilén, M., Seppänen, P., Tapio, N., Toivanen, R. (toim.). Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja, 208-256.

Sinkkonen, J. 1998. Lapsen kanssa hyvinä ja pahoina päivinä. Kahdeksas painos. Juva: WSOY.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301

Suuniitty, J. 2015: Lastensuojelun intensiivinen kotikuntoutus asiakirjojen valossa. ProGradu. Turun yliopisto. <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/103679/Suuniitty-gradu2014.pdf?sequence=2>

Uusitalo, S. 2011. Tahdonheikkous ja hyvinvointi. Teoksessa Saari, J. Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 264-287.

Vaarama, M. 2011. Prologi: Sosiaalipolitiikan nykytila. Teoksessa Palola, E. & Karjalainen, V. (toim.) Sosiaalipolitiikka - Hukassa vai uuden jäljillä? Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 15-29.

Vilén, M., Hansen, M., Janhunen, T., Kytöpuu, K., Salo, S., Seppänen, P., Seppänen, S. & Tapio, N. 2010. Perhe ja perhetyö. Teoksessa Vilén, M., Seppänen, P., Tapio, N. & Toivanen, R. (toim.) Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja, 10-51.

Yin, R.K. 2009. Case Study Research. Design and Methods. 4th ed. Los Angeles, California: SAGE Publications.

Kuviot

Kuvio 1. Perhekuntoutuksen sijoittuminen lastensuojelussa.....	9
Kuvio 2. Perheosaston toiminta	16
Kuvio 3. Analyysin vaiheet (mukaillen Hirsjärvi & Hurme 2008)	28
Kuvio 4. Haastateltujen näkemyksiä perheosaston toiminnasta.....	32

Liitteet

Liite 1 Haastattelurunko perheosaston työntekijöille	55
Liite 2 Haastattelurunko sosiaalityöntekijöille	56
Liite 3 Haastattelurunko asiakkaille	57
Liite 4 Suostumuslomake asiakkaille	58

Liite 1 Haastattelurunko perheosaston työntekijöille

Taustatiedot

- Kuinka kauan olet työskennellyt perheosastolla?
- Entä aikaisempi työkokemuksesi lastensuojelussa? (mitä ja kuinka kauan?)

Perheosaston toiminta

- Miten asiakasmäärät ja asiakkaiden lähtökohdat vaikuttavat perheosaston toimintaan? (asiakkaiden valikoituminen)
- Miten perheosaston asiakasprosessi mielestäsi toimii?
- Millaisiin ongelmiin perheosastolla voidaan vastata? (asiakkaiden ja toiminnan)
- Miten perheosaston tilat tukevat toimintaa?
- Miten henkilöstön erilaiset osaamisalueet vaikuttavat toimintaan?
- Miten asiakkaat mielestäsi hyötyvät perheosaston toiminnasta?
- Mitä hyvää perheosaston toiminnassa on mielestäsi?
- Millaisia ongelmia perheosaston toiminnassa on mielestäsi?

Työmenetelmät

- Millaisia työmenetelmiä olet käyttänyt perheosastolla? Mitä mieltä olet niistä?
- Miten erilaiset työmenetelmät ovat valikoituneet perheosaston käyttöön? Miksi perheosastolla käytetään kyseisiä työmenetelmiä?
- Miten asiakkaat hyötyvät erilaisista työmenetelmistä?
- Miten asiakasperheiden arjen hallintaa pyritään tukemaan? Miten se näkyy asiakkaisissa?
- Miten asiakasperheitä tuetaan vuorovaikutuksen vahvistamisessa? Miten asiakkaat hyötyvät tästä? (toiminnan arki, työmenetelmät)
- Miten perheitä pyritään tukemaan omissa haasteissaan?

Kehittäminen

- Miten haluaisit kehittää perheosaston toimintaa? Miksi?
- Miten haluaisit kehittää omaa osaamistasi ja työtäsi?

Haluaisitko kertoa vielä jotain perheosastoon liittyen?

Liite 2 Haastattelurunko sosiaalityöntekijöille

Taustatiedot

Kuinka monta asiakasperhettä olet ohjannut perheosastolle?

Millaisista lähtökohdista nämä perheet ovat ohjautuneet asiakkaiksi? (päihde- ja/tai mielen-terveysongelmat, arjen hallinta, haasteet vanhemmuudessa)

Perheosaston toiminta

Mitä olet yleisesti mieltä perheosaston toiminnasta?

Koetko tietäväsi perheosaston toiminnasta tarpeeksi vai kaipaisitko lisätietoa? Millaista?

Millaisia odotuksia sinulla on perheosaston toiminnasta?

Onko perheosaston jaksosta ollut mielestäsi hyötyä perheille? Miten se näkyy? Millaista hyötyä?

Miten perheosaston toiminta mielestäsi eroaa muista perhekuntoutuspaikoista?

Miksi olet ohjannut asiakasperheitä juuri perheosastolle?

Kehittäminen

Mitä hyviä puolia perheosaston toiminnassa mielestäsi on, entä huonoja?

Miten kehittäisit perheosaston toimintaa kokemustesi pohjalta? Perustele.

Haluaisitko vielä kertoa jotain lisää perheosastoon liittyen?

Liite 3 Haastattelurunko asiakkaille

Taustatiedot

- Ketkä perheestänne osallistui perheosaston jaksolle (kaikki, vain osa)
- Minkälaisesta tilanteesta menitte perheosastolle? (lapsi kiireellisesti sijoitettuna, avo, etävanhemmuus)
- Mitkä olivat tärkeimmät tavoitteet jaksolle? (alkuneuvottelussa sovitut, tuliko jakson aikana muutoksia)
- Koitko tavoitteiden toteutuneen jakson aikana? Entä mikä on tilanne nyt?

Perheosaston toiminta

- Miltä perheosastolle meno sinusta tuntui? Motivoiko, tuntuiko pakolta vai jotain muuta?
- Oliko sinulla ennakkokäsityksiä perheosastosta? Millaisia?
- Muuttuiko mielipiteesi perheosastosta jakson aikana? Miten?
- Millainen kokemus perheosaston jakso on ollut sinulle ja perheellesi?
- Miten perheosaston jakso on vaikuttanut sinun ja perheesi elämään?
- Mikä on perheosaston toiminnassa mielestäsi tärkeintä? Miksi?
- Miten muut asiakkaat vaikuttivat jaksoosi?
- Mitä hyvää perheosastossa on mielestäsi?
- Mitä huonoa perheosastossa on mielestäsi?

Kehittäminen

- Miten perheosaston jaksoa tulisi mielestäsi kehittää?
- Olisitko toivonut, että perheosaston jakso olisi ollut erilainen? Miten, miksi?

Haluaisitko vielä kertoa jotain perheosastoon liittyen?

Liite 4 Suostumuslomake asiakkaille

Hei!

Olemme Laurea-ammattikorkeakoulun opiskelijoita. Teemme opinnäytetyön sosionomi (YAMK)-tutkintoon [perheosaston nimi] perhekuntoutusyksiköstä. Tarkoituksemme on tutkia eri tahojen kokemuksia, mielipiteitä ja kehittämisajatuksia [perheosaston nimi] toimintaan liittyen. Haastattelemme tutkimukseen [perheosaston nimi] työntekijöitä, lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä ja [perheosaston nimi] jaksolla olleita asiakasperheitä. Toivoisimme tutkimuksen olevan avuksi [perheosaston nimi] toiminnan kehittämisessä.

Käsitlemme saamaamme aineistoa luottamuksellisesti ja hävitämme kerätyt aineistot opinnäytetyön valmistuttua. Tuomme tulokset esille niin, että opinnäytetyöstä ei voida tunnistaa vastaajien henkilöllisyyttä. Tutkimukseen osallistuminen on kaikille haastateltaville täysin vapaaehtoista.

Ystävällisin terveisin,

Tarja Pakkala ja Kirsi Sokkanen

tarja.pakkala@student.laurea.fi

kirsi.sokkanen@student.laurea.fi

Annan suostumukseni haastatteluun

Paikka ja päivämäärä

Allekirjoitus ja nimenselvennys